የመጀመሪያዋ የዮሐንስ መልእክት

ቅዱስ ዮሐንስ በድምጥያኖስ (81–96 ዓ.ም) ዘመነ መንግሥት ለሰባት ዓመታት በፍጥሞ ደሴት ታሥሮ በኔርቫ (96 –98) ዘመነ መንግሥት ተፈታ።[37]

በ96 ዓ.ም አካባቢም የመጀመሪያዋን መልእክት ጻፈ። ቅዱስ ዮሐንስ በድምጥያኖስ ትዕዛዝ መታሠሩን ያዩት መናፍቃን:-

- ትንሣኤ ሙታን የለም፤
- በነቢብ (በመናገር) በገቢር (በሥራ) የሚሠራውን እንጂ በኀልዮ (በሃሳብ) የሚሠራውን ኃጢአት እግዚአብሔር አያውቀውም፤
- ከጥምቀት በኋላ ምግባር መሥራት ጥቅም የለውም። እያሉ የክህደት ትምህርታቸውን በታኖሷ እስያ ነዙት። ቅዱስ ዮሐንስ ከፍጥሞ ደሴት ግዞቱ ሲወጣ ለመናፍቃኑ የክህደት ትምህርት መልስ ይሆን ዘንድ ጻፈላቸው።[38]

ሁለተኛዋ የዮሐንስ መልእክት

ከኤጅያን ደሴቶች በአንዱ፤ ቀለብ እየተሰፈረላት የነገሥታቱን ልጆች የምታሳድግ ሮምና የተባለች ሞግዚት ነበረች። ዮሐንስና ደቀ መዝሙሩ አብሮኮሮስ በዚህች ደሴት ለማስተማር መንገድ ፈልገው ‹የሮምና የአባቷ ባሮች ነበርን፤ ለብዙ ዘመን ጠፍተን ስንኖር አሁን መጣን› እያሉ በደሴቷ አስወሩ። ከንቱ ውዳሴ የሚያጠቃት ሴት ነበረችና ወደ ቤቷ ወስዳ ቅዱስ ዮሐንስን እንጨት ፈላጭ፤ አብሮኮሮስን ደግሞ ውኃ ቀጅ አደረገቻቸው።

አንድ ቀን ከምታሳድጋቸው አንዱን ይዛ ወደ ቤተ ጣዖት ስትገባ ዮሐንስና አብሮኮሮስ ተከትለዋት ገቡ። ያን ጊዜ በቤተ ጣዖቱ ያደረው ሰይጣን እነ ቅዱስ ዮሐንስን ሲያይ

የቤቱን ዕቃ አደናብሮ ወጣ። በዚህ መካከል አስከትላው የነበረው ልጅ በድንጋጤ ሞተ። ያን ጊዜ ‹የእናንተ መምጣት ነው ለዚህ ሁሉ

---

37 መለስተ ሐዲሳት ገጽ 277። Adv. Haer. V.xxx; H.E.III. xviii; Devir III,9.

38 መለስተ ሐዲሳት ገጽ 277–278

ያበቃኝ› ብላ ደበደበቻቸው። ቅዱስ ዮሐንስም ‹አስነሡልኝ አትይንምን?› ብሎ መለሰላት። «ያሁኑ ይባስ! ከመቼ ወዲህ ነው ደግሞ የሞተ ሰው የሚነሣው?› ብላ የበለጠ ተቆጣች። ያን ጊዜ እነ ቅዱስ ዮሐንስ ጸልየው አስነሡላት።

በዚህ ተአምር አምና ተጠምቃለች። በቤቷም የምእመናን ጉባዔ ተመሠረተ። እርስዋም ለዚያ እመምኔት አድርገው ሾሟት። ቅዱስ ዮሐንስ በፍጥሞ ደሴት በታሠረ ጊዜ በመናፍቃን የክህደት ትምህርት የተነሣ በቤቷ ያለው የክርስቲያኖች ጉባዔ መከፋፈል ደረሰበት፤ ጠብ ክርክር ተነሣ። ይህን የሰማው ቅዱስ ዮሐንስ በ96 ዓ.ም አካባቢ ለሮምና ጻፈላት። የድሮ ኑሮዋን አስታውሳ ያሁኑን መከራ እንድትረሳ። እመምኔትነቷም ለትዕቢት እንዳይሆንባት ታላቁ ሐዋርያ በድሮ ስሟ «እመቤቴ» እያለ በትህትና ይጠራታል።[39]

ሦስተኛዋ የቅዱስ ዮሐንስ መልእክት

ይህች መልእክትም የተጻፈችበት ዘመን በ96 ዓ.ም እንደሆነ ይገመታል። ጋይዮስ በስደት ምክንያት የሚንከራተቱትን ክርስቲያኖች እየተቀበለ የሚያስተናግድ ደግ ሰው ነበር። ይህን ደግነቱን የሰማው ቅዱስ ዮሐንስ በዚያ የመከራ ዘመን እንዲህ ያለ ሰው በመገኘቱ እያመሰገነ እያበረታታ ጻፈለት።[40]

የቅዱስ ዮሐንስ ራእይ

የቅዱስ ዮሐንስ ራእይ በግሪክ ቋንቋ ‹አቡቀለምሲስ› በመጽሐፍ ቅዱስ ሊቃውንት ዘንድ ደግሞ ‹የሐዲስ ኪዳን የትንቢት መጽሐፍ› ይባላል።

የተጻፈበት ምክንያት

የቅዱስ ዮሐንስ ሀገረ ስብከቱ ታናሽ እስያ ሲሆን ወደዚህ ቦታ የመጣው እናታችን ቅድስተ ቅዱሳን ማርያም ካረፈች ከ49 ዓ.ም በኋላ ነው። የቅዱስ ዮሐንስ መንበሩ ኤፌሶን ነበረች።

---

39 ሠለስቱ ሐዲሳት፤ ገጽ 304 –305

40 ዝኒ ከማሁ ገጽ 308 – 309

የኤፌሶን ከተማ በታናሿ እስያ ምዕራባዊ ክፍል በካይስቴር ወንዝ አጠገብ የተሠራች የወደብ ከተማ ነበረች። ነገር ግን የወንዙ ደለል ወደብዋን ስለዘጋው በኋላ ዘመን ወደብ መሆንዋ ቀርቶ ነበር። ይሁን እንጂ አማካይ የንግድ ማዕከል በመሆንዋ የወደብዋ መዘጋት ዕድገትዋን አላገደባትም።

ከሁሉም የበለጠ ከተማዋ የምትታወቀው በአርጤምስ ጣዖት ስም በተሠራው ቤተ ጣዖት ሲሆን ይህ ቤተ ጣዖት በዓለም ላይ ከነበሩት ከሰባቱ አስደናቂ ነገሮች አንዱ ነበር። ዋናው ቤተ ጣዖቱን የሠሩት የፋርስ ነገሥታት ሲሆኑ በ120 ዓመታት ውስጥ ተሠርቶ ማለቁ ይነገራል። ለቤተ ጣዖቱ መሥሪያ የዋለው፣ ሙሉ በሙሉ የከበረ ድንጋይ ሆኖ የቤቱ ከፍታ 400 ጫማ ነበር። ከ1000 ምሰሶዎች በላይ የነበሩት ሲሆን እያንዳንዳቸው 60 ጫማ ይረዝሙ ነበር። የተሠራውም ከጌታ ልደት በፊት 350 ዓመት ገደማ ነው።[41]

የኤፌሶን ሰዎች አርጤምስን ማምለክ እንዴት እንደጀመሩ የሚተረከው ታሪክ የሚከተለው ነው።

ኤፌሶን የሚለው ስም በዚያች ሀገር የነበረ የአንድ ገዥ ስም ነው። እርሱም ይህያን (ዮናን) የተባለው ሰው ልጅ ነው።

ኤፌሶን ከተማዋን ቆርቆር በስሙ የጠራት ሲሆን አርጤምስ የተባለች መልክ ከደም ግባት አሟልታ የያዘች ልጅ ነበረችው ነገር ግን ሰውን በንብረቱ፣ በገንዘቡ፣ በዘሩ፣ በርስቱ እያመካኘች ትንቅ ነበርና የሚያገባት አልተገኘም። አንዱን ያሟላው ሌላውን አያሟላምና። በመጨረሻ ግን ቆርነሌዎስ የተባለ መተተኛ ሊያገባት ጠየቀ። እርስዋም ‹ከነገሥታት ዘር የለህ? ከከበሩት ሀብት የለህ በምንህ ልታኖረኝ ታገባኛለህ?› ብትለው ‹ዋናው ነገር ያንቺ መከበ ርና መፈራት ነውና እንድትከበሪ እንድትወደጂ ብሎም እንድት መለኪ አደርግሻለሁ› አላት። እርሷም ከንቱ ውዳሴ እጅግ የሚያጠቃት ሴት ስለነበረች በሃሳቡ ተስማማችበት።

ቆርነሌዎስ ሕዝቡን እየሰበሰበ መተት የሚሠራበት አደባባይ ነበረው። ከዚህ አደባባይ ቆሞ በአስማት አጋንንትን እየጠራ ተአምር

---

41 ከዓለም አስደናቂ ነገሮች፣ ገጽ 2

በማሠራት ብዙዎችን ለማያውቁት አምላክ ያሰግዳቸው ነበር። አንድ ቀን እንደ ልማዱ አጋንንቱን በአስማት ጠርቶ «ለአርጤምስ ስገዱ፤ ያልሰገደ ቤቱ ይበረበራል፣ ሀብት ንብረቱ ይዘረፋል» ብሎ በብራና ጽፎ ሰጣቸውና በሚያስተምርበት አደባባይ ከአየር ላይ እንዲጥሉለት አዘዛቸው። አጋንንቱም እንደታዘዙት ሕዝቡን ሰብስቦ አስማት በሚሠራበት ሰዓት ከአየር ላይ ብራናውን ወረወሩት። ይህንን ያየው የኤፌሶን ሕዝብም «ከአየር ላይ በወረደው መልእክት» የተነሣ አርጤምስን ‹ከሰማይ የወረደች ናት› ብሎ ይሰግድላት ያመልካትም ጀመር።

ከሞተችም በኋላ ቤተ መቅደሷን ሠርተው፣ ምሥሏን ቀርጸው ማምለካቸውን ቀጠሉ። አንጥረኛው ሁሉ ምሥሏን እየሠራ በመሸጥ ሀብታም ሆነ።[42]

አስቀድሞ ቅዱስ ጳውሎስ በ49 ዓ.ም አካባቢ በሁለተኛው ጉዞ ወደ ኤፌሶን ገብቶ ለሦስት ዓመት ከሦስት ወር ያህል ሲያስተምር የአርጤምስን ምሥል እየሠራ ከሚሸጠው ከአንጥረኛው ከዲሚጥሮስ ችግር ስለተፈጠረበት ከተማዋን ለቆ ወጥቶ ነበር።

ወንጌላዊው ዮሐንስም ከ49 ዓ.ም በኋላ ወደ ኤፌሶን ከተማ ገብቶ ሲያስትምር መጀመሪያ የተቃወመው በአርጤምስ ቤተ መቅደስ የሚካሄደውን አምልኮ ጣዖት ነበር።

ድምጥያኖስ ቄሣር (ከ81 – 96 ዓ.ም) በሮማ ሲነግሥ በመጀመሪያዎቹ ዓመታት በርኅራኄ የሚያስተዳድር፣ ግጥምን፣ ጥበብንና ትምህርትን የሚወድ ንጉሥ ሆኖ በመቅረቡ ለጥቂት ጊዜያት ያህልም ቢሆን መምህራን ክርስትና ከመከራውና ከስደቱ ፋታ አግኝተው ስለነበር ወንጌላዊው ዮሐንስም የአርጤምስን አምልኮ ጣዖት መቃወሙ ብዙም ችግር አልፈጠረበትም ነበር።

ድምጥያኖስ ለ13 ዓመታት ያህል በደግነት ካስተዳደረ በኋላ አንጦኒዎስ ሳቱርኒው የተባለ ታማኝ የጦር አለቃው ስለከዳው በብስጭትና በበቀል የጭካኔ ተግባሩን ጀመረ። ይወደው የነበረውንም ትምህርትና ጥበብ ለማጥፋት ቆርጦ ተነሣ።

---

42 ሠለስቱ ሐዲሳት፣ ገፁ 349–350

በዚህ ጊዜ ነው አረማውያኑ በዮሐንስ ላይ ያደረባቸውን ጥላቻ ለመወጣት መንገድ ያገኙት። በትምህርቱ የተነሣ በአረማውያን ተከ ስሶ በድምጥያኖስ ፊት ቀረበ። እርሱም በፈላ ውኃ በተሞላ በርሜል ውስጥ ካሰቃየው በኋላ በፍጥሞ ደሴት አጋዘው።[43] አባታችን ቅዱስ ዮሐንስም በፍጥሞ ደሴት በጠባብ ዋሻ ውስጥ ለ7 ዓመታት (ከ88 –96 ዓ.ም) ያህል በግዞት ተቀምጦ ሳለ ነው ራእዩን ያየውና የጻፈው።

ፍጥሞ ከታናሿ እስያ (ዛሬ ቱርክ) 25 ማይልስ ርቀት ላይ የምትገኝ የኤጅያን ባሕር ደሴት ናት። በሮማውያን ዘመን ደሴቷ አምልኮ ጣዖትን አንቀበልም ያሉ ሁሉ የሚጋዙባት ቦታ ነበረች። ዛሬ በደሴትዋ ውስጥ ዮሐንስ ራእዩን ያየበትና የጻፈበት ዋሻ ይገኛል።

አባታችን ዮሐንስ በፍጥሞ ደሴት ታሥሮ እያለ እንደ ወንድሞቹ ሐዋርያት ዞሮ ባለማስተማሩ ያዝን ይተክዝ ነበርና እግዚአብሔር የበለጠ ምሥጢርን ገለጠለት።

ከሐዋርያውያን አበው አንዱ ሄሬኔዎስ ዮሐንስ ራእዩን የጻፈው በድምጥያኖስ የመጨረሻ ዓመታት (81–96 ዓ.ም) በግዞት እያለ መሆኑን ገልጦአል።[44] አንዳንዶች ግን ራእዩን የጻፈው ከግዞት ተመልሶ በኤፌሶን ከተማ ነው ይላሉ። ይህ ግን ከራእዩ መጽሐፍ አንፃር ትክክል አይሆንም። ምክንያቱም በራእዩ መጽሐፍ ላይ ደግሞ ደጋግሞ ‹እንዲህ ብለህ ጻፍ አለኝ› የሚል ቃል ይገኛል። ይህም በዚያው ራእዩን ባየበት ሰዓት የጻፈው መሆኑን ያመለክታል።

አባ ጀሮም አባታችን ዮሐንስ የመጨረሻውን በምድር የኖረበትን የዕድሜ ዘመን በኤፌሶን ከተማ እንዳሳለፈው ጽፎአል። በዚህ ወቅትም እጅግ ከማርጀቱ የተነሣ ‹እርስ በርሳችሁ ተዋደዱ። ይህ የጌታችን ትዕዛዝ ነውና! ይህን ከጠበቃችሁ ይበቃችኋል› የምትለውን ቃል ብቻ ለደቀ መዛሙርቱ ይናገራቸው ነበር።[45]

በመጨረሻዋ ሰዓት ከደቀ መዛሙርቱ መለየት ቢቸግረው ይከተሉት የነበሩትን ወደ ውጭ ልኮ እርሱ ተሠወረ። ቢመለሱ ከመጐናጸፊያውና ከመቋሚያው፣ ከመጽሐፉም በቀር አላገኙም።

---

43 ተክለ ጻድቅ መኩሪያ ፣ የኢትዮጵያ ታሪክ ሁለተኛ መጽሐፍ፣ ገጽ 179

44 Eusebius, 3:18

45 Dictionary of Saints. p.189.

የዮሐንስ ራእይ የተጻፈው በዚያን ዘመን ዮናናውያን ተብለው በሚጠሩት ሰባት የታናሿ እስያ ከተሞች ለሾማቸው ሊቃነ ጳጳሳት ነበር። መላእክት የተባሉትም እነርሱ ናቸው።[46]

መጽሐፉ በጠቅላላ ወደ 300 የሚጠጉ ምሳሌዎች የያዘ ሲሆን የክርስቲያኖችን ሰማያዊ ሕይወት፣ የጻድቃንን፣ የሰማዕታትን ክብር የሚያሳይ መጽሐፍ ነው።

ለምሳሌ በራእይ 1፥9 «በጌታ ቀን በመንፈስ ነበርኩ» በማለት ክርስቲያኖች የሚኖሩትን ከዓለም የተለየ ነገር ግን በዓለም ውስጥ የሆነ ኑሮ አሣይቷል። ቅዱስ ዮሐንስ እንደሰውነቱ ቦታ ተወስኖለት፣ ድንበር ተሠርቶለት በፍጥም ደሴት ነበረ። ደግሞም መንፈሳዊ ነውና በመንፈሳዊው ዓለም ከቅዱሳን ጋር ነበር። «በመንፈስ ነበርኩ» ያለው ይኸንን ነው።

ለዚህ ነው ዛሬም ቦታ ድንበር ባላት አጥቢያ ቤተ ክርስቲያን እያለን በሰማያዊ ዜማ፣ ሥርዓት፣ እምነትና አምልኮ ከጻድቃን፣ ከሰማዕታትና ከቅዱሳን መላእክት ጋር አንድ የምንሆነው።[47]

ሐዋርያው ቅዱስ ፊልጶስ

ሀገሩ ቤተ ሳይዳ ነው። ዮሐ.1፥44። ናትናኤልን ወደ ጌታ ያቀረበው እርሱ ነው። ዮሐ.1፥46። ጌታችን 5000 ሕዝብ በመገበ ጊዜ ሐዋርያው ፊልጶስ የሕዝቡን ብዛት ተመልክቶ ለዚህ ሁሉ የሚበቃ እንጀራ የለንም ብሎ ነበር። ዮሐ.6፥5–7። ግሪኮች ከጌታ ጋር መገናኘት ሲፈልጉ ለሐዋርያው ቅዱስ እንድርያስ የነገሩቻቸው እርሱ ነው። ዮሐ.20፥21 «ጌታ ሆይ አብን አሳየንና ይበቃናል» ብሎ ጌታችንን በየዋህነት በመጠየቁ ምሥጢረ ሥላሴን ለመማር በቅቷል። ዮሐ.14፥8።

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከዐረገ በኋላ ሐዋርያው ፊልጶስ በፍርግያ፣ በሰማርያና በጋዛ ወንጌልን ሰብኳል።[48] ብዙ ታሪክ

---

46 በግእዝ ቋንቋ መልአክ ማለት ሁለት ትርጉም አለው 1. መልእክተኛ 2. አለቃ ማለት ነው። (ወትሠይሚዮሙ መላእክተ በኵሉ ምድር– በምድር ላይ ገዥዎች (አለቆች) አድርገሽ ትሾሚያቸዋለሽ እንዲል) በራእየ ዮሐንስ መጽሐፍ መልአክ ሲል አለቃ ማለት ነው።

47 An Introduction to the Book of Revelation, p.14,17.

48 St. Mark and the School of Alexandria, p. 9

ጸሐፊዎች ሐዋርያውን ከዲያቆኑ ፊልጶስ[49] ጋር ያምታቱታል። ዲያቆኑ ፊልጶስ በሐዋርያት አሳሳቢነት ማኅበረ ምእመናንን ሊያገለግሉ ከተመረጡት ሰባቱ ዲያቆናት መካከል አንዱ ነው። የሐዋ.6፥5። መኖሪያው በቂሳሪያ ሲሆን ባለትዳርና የአራት ሴቶች ልጆች አባት ነው። ሐዋ.21፥8። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስን ወደ ኢየሩሳሌም ጉዞ ሲያደርግ ያስተናገደው ዲያቆኑ ፊልጶስ ነው። በሁለተኛው መቶ ክፍለ ዘመን መጨረሻ የነበረው የኤፌሶኑ ፓሊቅራጦስ እንደጻፈው ሐዋርያው ቅዱስ ፊልጶስ ወደ ታናሿ እስያ መጥቶ በሔራፖሊስ ከተማ ሲያስትምር በተቃዋሚዎቹ እጅ ተሰቅሎ በሰማዕትነት ዐርፏል።[50] የዚህ ሐዋርያ መቃብርም እስከ ዛሬ ድረስ በዚህችው ከተማ እንደሚገኝ ይነገራል።[51]

6. ሐዋርያው ቅዱስ በርተሎሜዎስ

ሐዋርያው በርተሎሜዎስ ስሙ በሐዲስ ኪዳን ላይ የተገለጠው በሐዋርያት ዝርዝር ላይ ብቻ ነው። የምዕራቡ ዓለም ምሁራንና የቤተ ክርስቲያናችን ሊቃውንት ስለዚህ ሐዋርያ ማንነት የተለያየ ሃሳብ አላቸው። ቀደም ብለን እንዳየነው ሐዋርያው ቅዱስ በርተሎሜዎስ ራሱን የቻለ ሐዋርያ እንጂ የናትናኤል ሌላ ስሙ አይደለም።

በርተሎሜዎስ ክርስትናን የሰበከው በአርመንያና አካባቢዋ መሆኑንና አስቀድሞ ለአርመንያውያን ወንጌልን የሰበከውና መንበርዋንም ያቋቋመው እርሱ መሆኑን አርመኖች በታሪካቸው ይናገራሉ።[52] የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ አውሳብዮስ ደግሞ፣ ፓንተንስ ዘእስክንድርያ የተባለ ተጓዥ ሕንድን በጐበኘ ጊዜ (150–200 ዓ.ም) ሐዋርያው በርተሎሜዎስ ያመጣልን ነው ብለው የሕንድ ክርስቲያኖች በዕብራይስጥ ቋንቋ የተጻፈ የማቴዎስን ወንጌል እንዳሳዩት መግለጡን ጽፎአል።[53]

---

49 የሐዋ.6፥3፤ 8፥26–39፤ 21፥8.

50 Oxford Dictionary of Christian Church, p.1062

51 Dictionary of Saints p.282

52 Jesus Our Saviour, p.

53 HE 5.10.3

የሃገራችን ሊታወንትም በኢትዮጵያ ውስጥ መስበኩንና ሕዝቡን ያጠመቀባቸው ወንዞች እስከ ዛሬ ድረስ ‹ብረት› እና ሉሚ ‹ውኃ› እየተባሉ እንደሚጠሩ ይተርካሉ።[54]

በገድለ ሐዋርያት ተጽፎ እንደምናገኘው ሐዋርያው ቅዱስ በርተሎሜዎስ በሐዋርያት ዕጣ የደረሰው አልዋሕ በተባለ ሀገር ነበር።[55] ቅዱስ ጴጥሮስ በርተሎሜዎስን ለማድረስ ሲል አብረው ወደ አልዋሕ ተጓዙ። ሁለቱም ሀገሩን አያውቁትም ነበርና ጉዟቸው በጥየቃ ነበር። በመጨረሻ አንድ ሚራራ ነጋዴ አገኙና እንዲያደርሳቸው ጠየቁት።

ነጋዴው ማንነታቸውን ሲጠይቃቸው የጌታችን ደቀ መዛሙርት ክርስቲያኖች መሆናቸውን ነገሩት። ያም ነጋዴ በመንገዱ የሰማውን አስታውሶ ‹እናንተ ሐዋርያት ሰው ብቻውን ካልኖረ አይጸድቅም ትላላችሁ። ደግሞም ባልና ሚስት ትለያያላችሁ ይባላል። እውነት ነው?› አለና ጠየታቸው። «እኔ በምንም መንገድ ወደ ሀገሬ አልወስዳችሁም፤ ደግሞ ሚስቴ ትምህርታችሁን የሰማች እንደሆነ ትታኝ ትኮብልል!»

ነጋዴው ትቷቸው ሄደ።

በዚህ ጊዜ ቅዱስ ጴጥሮስ እና ሐዋርያው በርተሎሜዎስ ተመካከሩ። ሌላ ነጋዴ ሲመጣም ቅዱስ ጴጥሮስ:- «ይህንን ባርያዬን በሀገረ አልዋሕ ልሸጠው ፈልጌአለሁ። እባክህ ወደ ሀገርህ ውሰደኝ» ሲል ጠየቀው። ያም ነጋዴ፡ «ለብዙ ጊዜ ከሀገሬ ወጥቼ የምኖር በመሆኔ ለቤቴ አገልጋይ የሚሆን ሰው አጥቼ እኖር ነበር። ዛሬ አገኘሁ። ለመሆኑ ሙያው ምንድነው?» ብሎ ጠየቃቸው። ቅዱስ ጴጥሮስም ቀለል አድርጐ «ወይን ጠባቂ ነው» አለው። ያ ነጋዴ እጅግ በጣም ብዙ ወይን ስለነበረው በ30 እስታቴር በርተሎሜዎስን ከቅዱስ ጴጥሮስ ገዛው። ቅዱስ ጴጥሮስ ገንዘቡን ከነጋዴው ከተቀበለ በኋላ ‹አደራ ለሌላ ጌታ እንዳትሸጠው፤ መከራም እንዳታበዛበት› ሲል ነጋዴውን ለመነው።

---

54 ትንሣኤ 60/75፤ ገጽ 23

55 ገድለ ሐዋርያት፤ ገጽ 83–100

ባለጸጋው የግመሎቹን ሸክም ሲያስተካክል ቅዱስ ጴጥሮስ ገንዘቡን ደብቆ ለበርተሎሜዎስ በመስጠት ‹ለድኾች መጽውተው› አለውና ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ።

ነጋዴውና በርተሎሜዎስ በበረሃው ውስጥ መንገዳቸውን ቀጠሉ። አልዋሕ እንደደረሱም ነጋዴው በርተሎሜዎስን የወይን ገባቂዎች አለቃ አድርጐ ሾመው። ወይን እየጠበቀ፣ እየኰተኰተ እና እየተከለ ለ40 ቀናት ያህል በሥራ ተጠምዶ ተቀመጠ። ‹ጌታዬ ሆይ ወንጌልህን ሳልሰብክ፣ ትዕዛዝህን ሳልፈጽም፣ ተቀምጬ መቅረቴ ነውን?› እያለ ያለቅስ ነበረ።

አንድ ቀን ባለጸጋው የወይኑን ቦታ ሊያይ ሲመጣ እባብ ከጉድጓድ ወጥቶ ነከሰውና መርዙ ኃይለኛ ስለነበር በሰውነቱ ውስጥ ተሠራጭቶ ለሞት አበቃው። ወዳጅ ዘመዶቹም ለለቅሶ ተሰበሰቡ። በርተሎሜዎስ ግን ወደ እግዚአብሔር ይጸልይ ነበር። የቤቱም ሰዎች «አንተ ጨካኝ አሽከር ጌታህ ሲሞት እንደማልቀስ አፍጥጠህ ታየናለህን?» እያሉ ጮኹበት።

በርተሎሜዎስ ግን ጸሎቱን እስኪፈጽም ታገሣቸውና ያንን ባለጸጋ በስመ እግዚአብሔር ከሞት አስነሣው። ያም ባለጸጋ ከእንቅልፉ እንደሚነቃ አፈፍ ብሎ ተነሥቶ ለዚህ ያበቃው በርተሎሜዎስ መሆኑን መሰከረ። በዚህም የተነሣ ባለጸጋውና የተሰበ ሰበውም ሕዝብ በተደረገው ተአምር ተገረሙ። በበርተሎሜዎስ ስብከትም አምነው ተጠመቁ። ከዚህ በኋላ በርተሎሜዎስ ጊስሚፌንና ጊኤንዶስ ወደ ተባሉ[56] ሀገሮች አመራ። እነዚህን ሀገሮች የሚገዛው የንጉሥ አክርጳ ሚስት እንኳን እስክትለወጥ ድረስ ብዙ ክርስቲያኖችን አፍርቷል። መኳንንቱና መሳፍንቱ የሕዝቡን መለወጥ፣ የአምልኮ ጣዖታቸውን መቅረት፣ ሕዝቡም ከእነርሱ ይልቅ ለበርተሎሜዎስ ቃል መታዘዙን ተመልክተው በቅንዓት ተነሡበት። ተከስሶም ወደ ንጉሥ አክርጳ ፍርድ ቤት ቀረበ። በዚያም የሞት ፍርድ ተፈርዶበት መስከረም 1 ቀን አሸዋ በተሞላ ከረጢት ውስጥ ከትተው ከነሕይወቱ ባሕር ውስጥ ወረወሩት። በዚያም ዐረፈ። በነጋታውም ምእመናን ከባሕር አውጥተው ቀበሩት።

አልዋሕ የተባለችው ሀገር በአርመንያ አካባቢ ትገኝ ይሆናል።

---

56 ዛሬ እነዚህ ሀገሮች እነማን እንደሆኑ አይታወቅም።

7. ሐዋርያው ቅዱስ ቶማስ

ሐዋርያው ቅዱስ ቶማስ ‹ትንሣኤ ሙታን የለም› ብለው ያምኑ ከነበሩት ሰዱቃውያን ወገን እንደነበረ ይነገራል። ማቴ.22፥25። ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከሞት መነሣቱን አሥሩ ሐዋርያት ሲነግሩት ‹የችንካሩን ምልክት በእጆቹ ካላየሁ፤ ጣቴንም በችንካሩ ምልክት ካላገባሁ፤ እጄንም በጐኑ ካላገባሁ አላምንም› ያለው በዚህ የተነሣ ነበር። ዮሐ.20፥25።

በኋላ ግን ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ቶማስ በእምነቱ እንዲጠነክር አስቀድሞ አሥሩ ባሉበት እንደተገለጠው ሁሉ ዳግመኛ ቶማስ ባለበት በዝግቤት ውስጥ ተገልጦ ቶማስ ያለው ሁሉ እንዲፈጸምለት አደረገ። ቶማስም ‹ጌታዬ አምላኬ› ብሎ አምኖ መስክሮአል።

ሐዋርያው ቅዱስ ቶማስ ከሐዋርያት ሁሉ ርቆ ወደ ምሥራቅ የተጓዘ ሐዋርያ ነው።

የምሥራቋ የክርስቲያኖች ከተማ

በዮሐንስ ወንጌል 12፥20–22 ግሪኮች በሐዋርያው እንድርያስ አቅራቢነት ከጌታችን ጋር እንደተነጋገሩ ተገልጦአል። መጽሐፍ ቅዱስ ስለነዚህ ግሪኮች ማንነት ባይገልጥልንም በቤተክርስቲያን ትውፊት ግን እነዚህ ግሪኮች በሮማ ግዛትና በፐርሺያ መካከል ይኖር ከነበረ አብጋር ዑካማ ከተባለ የዑር (ኤዴሳ) ንጉሥ የተላኩ ነበሩ።

አብጋር ጃንሆይ እንደማለት ነው። ለዑር ነገሥታት ስመ መንግሥታቸው ነው።[57] አብጋሮች በዑር (ኤዴሳ)[58] የነገሡት ከጌታችን ልደት በፊት 132 ዓመት – 216 ዓ.ም ድረስ ነው። አብጋር ዑካማ በማይድን በሽታ ተይዞ ሲሰቃይ ከግሪክ ነጋድያን የጌታችንን ዝና በመስማቱ የሚከተለውን ደብዳቤ ለጌታ ላከለት።

‹ተላከ ከአብጋር ዑካማ ለእውነተኛው መድኅን ለኢየሱስ ክርስቶስ፤ በኢየሩሳሌም ለተገለጥከው። ሰላም ላንተ ይሁን። ሥር ሳትምስ ቅጠል ሳትበጥስ ስለምታደርገው የማዳን ሥራና ስለ አንተ

---

57 ግብፆች – ፈርዖን፣ ሮማውያን– ቄሣር እንደሚሉት ማለት ነው።

58 በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሥነ ጽሑፍ (ሮሐ) ትባላለች።

ዝና ሰምቻለሁ። እንደነገሩኝ ከሆነ ዕውሩን ታበራለህ፣ ሽባውን ትተረትራለህ፤ ይህን ስሰማ ወደ እኔ መጥተህ ከዚህ ከሚያሰቃየኝ የደዌ ዳኛ የአልጋ ቁራኛ ትገላግለኝ ዘንድ እለምንሃለሁ። ይህንንም ደብዳቤ ልኪብኻለሁ። አይሁድ ባንተ ላይ እንደተነሣሡብህ ሰምቼአለሁ። ሊገድሉህም ይፈልጋሉ አሉ። ምንም እንኳን ከተማዪ ጠባብ ብትሆን ውብናት! ለእኔና ለአንተም ትበቃናለችና ወደ እኔ ና!›

ጌታችን ከመልእክተኞቹ ደብዳቤውን ተቀብሎ ካነበበ በኋላ እንዲህ ብሎ መለሰለት።

‹አብጋር ሆይ አሁን ልጐበኝህ አልችልም፤ ነገር ግን ከትንሣኤዩ በኋላ ከደቀ መዛሙርቴ አንዱን እልክልኻለሁ›[59]

በዚህ ቃል ኪዳኑ መሠረት ከዕርገት በኋላ ጌታችን ቶማስን ወደ ዑር ላከው። ቶማስም ከሰባ ሁለቱ አርድዕት ወገን የሚሆነውን ደቀ መዝሙሩን ታዴዎስን (አዳይ) [60] ላከለት። ቅዱስ ታዴዎስም ኤዴሳ ገብቶ አብጋርን ፈውሶ ሀገሩን ቀደሰለት። ከአብጋር ጀምሮም ብዙ ሰዎች በክርስትና አምነው ተጠመቁ። ብዙ አብያተ ክርስቲያናትም ተተክለው እርስዋም በምሥራቅ እስያ የመጀመሪያዋ ክርስቲያን ከተማ መሆንዋ በታሪክ ይነገራል።

ሐዋርያው ቶማስ ታዴዎስን ወደ ኤዴሳ ከላከ በኋላ በቅድሚያ ወደ ፐርሺያ ከዚያም ወደ ሕንድ ተጓዘ። ቅዱስ ቶማስ ሕንድ የደረሰው በ46 ዓ.ም አካባቢ ነው።

የሰማዩ ቤተ መንግሥት

በሕንድ የማላባር ግዛት በታክሻሲላ ከተማ የነበረው ንጉሥ ጐንዶፓረስ በኢየሩሳሌም ስለነበረው የሰሎሞን ቤተ መንግሥት ዝና እየሰማ እርሱም በግዛቱ ያን ዓይነት ቤተ መንግሥት ለማሠራት ይፈልግ ነበርና ነጋዴዎች በየሀገሩ ሲጓዙ የታወቀ ግንበኛ እንዲያመጡለት አዟቸው ነበር።

---

59 የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፣ ገጽ 118

60 The New Inter. Dictionary. of the Christian Church. p.4; Doctrina Addai (Discovered in 1876)

ይህን መልእክት ከሰሙት ነጋዴዎች መካከል አንዱ ወደ ፐርሺያ ወረደ። ቅዱስ ቶማስ ወደ ሕንድ ተጉዞ ወንጌልን ለመስበክ መንገድ ሲፈልግ ከዚያ ነጋዴ ጋር ተገናኘ። ነጋዴው የቶማስን ከኢየሩሳሌም መምጣት ሲሰማ የግንበኝነት ሙያ ይችል እንደሆነ ጠየቀው። ቶማስም በኢየሩሳሌም በነበረበት ጊዜ ሕንፃ በማነፅ ኑሮውን ይገፋ እንደነበር ለነጋዴው መለሰለት።

ነጋዴው በዚህ አጋጣሚ እጅግ ተደስቶ ቶማስን ወደ ሕንድ ማላባር ወሰደው። ንጉሡም የቶማስን ሙያ ሲሰማ ነፍስ አልቀረለትም። ንጉሡ ከታክሻሲላ ከተማ አጠገብ ወደሚገኘው ሜዳ ቶማስን ወሰደውና በጫካ የተሞላውን ሜዳ እያሳየ ቤተ መንግሥቱ የሚተከልበትን ቦታ አመላከተው። ቅዱስ ቶማስ የቤተ መንግሥቱን ዐቅድ ሲነግረው ንጉሥ ጉንዶፓረስ ተሠርቶ እስኪያየው ቸኰለ።

ከጥቂት ጊዜ በኋላ ንጉሡ ‹ለሠራተኛ መቅጠሪያ፣ ለድንጋይና ዕብነ በረድ፣ ለብርና ወርቅ፣ ለብረትና እንጨት መግዣ› እያለ ለቅዱስ ቶማስ ያለ የሌለውን ገንዘብ ይልክለት ጀመር።

ቅዱስ ቶማስ ገንዘቡን ሲያገኝ የተጓዘው ወደ ገበያ ወይም ሠራተኛ ፍለጋ ሳይሆን ወደ ድኾች መንደር ነው። በዚያም ለተራቡት ምግብ፣ ለታረዙት ልብስ፣ በየቦታው ለወደቁት መጠለያ እየገዛ ማደል ጀመረ። በሽተኞችን እየፈወሰ እና የተቸገሩትን እያጽናና ወንጌለ መንግሥተ ሰማያትን መስበክ ያዘ።

ንጉሥ ጉንዶፓረስ ገንዘብ በላከ ቁጥር የሚገነባው ቤተ መንግሥቱ ሳይሆን የድኾችና የደካሞች ቤት ሆነ። ለቤት መሥሪያ የመደበው ገንዘብና ጊዜ እንደተጠናቀቀ ቤተ መንግሥቱን ሊጎበኝ ወጣ። ጫካው አልተነካም። ሰማይ ጠቀስ ፎቅ ቀርቶ የወደቀ ድንጋይ የለም። ንጉሡ በዚያ በኩል የሚያልፍ አንድን መንገደኛ ጠራና ‹ቶማስ የታለ?› ሲል አፈጠጠበት።

‹ቶማስ የተራቡትን እያበላ፣ የተጠሙትን እያጠጣ፣ የታረዙትን እያለበሰ፣ ሕሙማኑን እየፈወሰ በድኾች መንደር ይገኛል› ሲል መንገደኛው መለሰለት።

‹እርሱ ባልከፋ! ታድያ የሠራልኝ ቤተ መንግሥት የታለ?› ንጉሡ መንገደኛው ላይ እንዳፈጠጠ ጠየቀው።

‹በድንጋይ የተሠራ ቤተ መንግሥት ላያዩ ይችላሉ ጌታዬ፤ ነገር ግን በሕዝብዎ ገጽታ ላይ ደስታና ፈገግታ ማንበብ ይችላሉ። አለው› መንገደኛው።

በዚህ ጊዜ ንጉሡ ያ ሁሉ ገንዘቡ እንደባከነበት መጠርጠር ጀመረ። ወዲያው ወታደሮቹ ቶማስን ፍለጋ አካባቢውን አጥለቀለቁት።

ቅዱስ ቶማስ ተይዞ እንደመጣ:-

‹ቤተ መንግሥቴን ለምን አልሠራህልኝም?› አለው ንጉሡ።

‹ሠርቻለሁ ጌታዬ› ቶማስ መለሰ።

‹የታለ? ጣሪያው እንኳን መች ተነሣ?›

‹እርግጥ በምድር ላይ የድንጋይ ቤተ መንግሥት ላያዩ ይችላሉ፤ እኔ ግን በሰማይ ላይ ቤተ መንግሥት ሠርቼልዎታለሁ!!› አለው ቶማስ ለንጉሡ።

ያን ጊዜ ንጉሡ ተቆጣ። ቶማስን እጅ እግሩን እየቆራረጡ እንዲያሠቃዩት አዝዞ ወኅኒ አወረደው።

በዚያች ሌሊት የንጉሡ ወንድም የሆነው ልዑል ጋድ በድንገተኛ በሽታ መጣደፍ ጀመረ። ሊነጋጋ ሲልም ነፍሱ ወጣች።

የጋድ ነፍስ በመላእክት ታጅባ ወደ ሰማያት ወጣች። ካጀቧት ቅዱሳን መላእክት አንዱ ብዙ አብያተ መንግሥታትን እያሳያት ‹ትኖሪበት ዘንድ ደስ ያለሽን ምረጪ› አላት። የጋድ ነፍስም በአብያተ መንግሥታቱ መካከል የሚታየውን የሚያምር ቤተ መንግሥት መረጠች። ‹ይህ ቤተ መንግሥት ያንቺ አይደለም፤ ቶማስ ለንጉሥ ጕንዶፓረስ የሠራለት ሰማያዊ ቤተ መንግሥት ነው።› አላት። በዚህች ሰዓት የልዑል ጋድ ነፍስ ከሥጋው ጋር ተዋሐደች።

ጋድ ሊቀብሩት በተሰበሰቡት ሰዎች መካከል ከእንቅልፉ እንደሚነቃ ሰው ተንቀሳቀሰ። ከዚያም አፈፍ ብሎ ተነሣ። ልዑል ጋድ በዚያች ቅጽበት የተመለከተውን ሁሉ ለንጉሥ ጕንዶፓረስና ለተሰበሰቡት ሁሉ ነገራቸው።

ንጉሡ ይህንን ሲሰማ በቶማስ ላይ በሠራው ግፍ ሁሉ አዘነ። ተፀፀተም። ያ–ያሰበው ቤተ መንግሥት መሠራቱን ሲሰማ ቶማስን

ከወኅኒ አወጣው። እርሱና ቤተሰቡም በክርስቶስ አምነው ተጠመቁ። ጉንዶፓረስም ‹ሌላም ቤተ መንግሥት ሥራልኝ› እያለ ያለውን ሁሉ ገንዘብ ለቶማስ ይሰጠው ጀመር። የማላባር ባለጸጎችም አሠረ ፍኖቱን ተከተሉ።

ቅዱስ ቶማስ ከማላባር ጀምሮ እስከ ቻይና በመዘለቅ ወንጌልን ሰብኳል። በመጨረሻም በ66 ዓ.ም በሚላፓር ከተማ የሚገኙ አምላክያን ጣዖት ቀዳውን ገፈው ስልቻ በመሥራት በሰውነቱ ጨው ነሥንሰው እያሰቃዩ ለሞት አብቅተውታል።

በ4ተኛው መ/ክ/ዘመን ዐፅሙ ወደ ኤዴሳ መጥቶ በክብር ዐርፎአል።[61]

8. ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ

በቤተክርስቲያናችን ትውፊት መሠረት የማቴዎስ አባቱ ዲቁ እናቱ ደግሞ ክሩትስያ ትባላለች።[62] በማርቆስ ወንጌል ግን የአባቱ ስም እልፍዮስ ተብሎ ተጠርቷል። ማር.2፥14። ይህም የዲቁ ሌላ ስሙ ነው።

የመጀመሪያ ስሙ ሌዊ ሲሆን ማቴዎስ የሚለውን ስም ያወጣለት ጌታ ነው፤ ትርጉሙም ‹የተመረጠ› ማለት ነው። በሐዋርያት ዝርዝር ላይ በራሱ ወንጌልና በሐዋርያት ሥራ 8ተኛ፣ በማርቆስና ሉቃስ ወንጌል ደግሞ በሰባተኛ ቦታ ላይ ተቀምጦአል።

ማቴዎስ የቀድሞ ሥራው ቀራጭነት (ግብር ሰብሳቢ) ሲሆን ይሠራበት የነበረውም ቦታ በገሊላ ባሕር አጠገብ በምትገኘው ደማቋ የቅፍርናሆም ከተማ ነበር። ከቅፍርናሆም ገበያ ወደ ገሊላ ባሕር ወደብ በሚወስደው ዐቢይ መንገድ ዳር ሱቅ ከፍቶ ነጋዴዎችን ቀረጥ ያስከፍል ነበር። ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በዚያ ሲያስተምር ወደሚቀርጥበት ቦታ ጠጋ ብሎ ‹ተከተለኝ› አለው። ቅዱስ ማቴዎስ እርሱ የሚያገኘው አልበቃህ ብሎት ከዐቅም በላይ ገንዘብ እየቀረጠ

---

61 Heroes of the Faith፡ p.158-160; Jesus Our Saviour, coc. L.W. Brown., The Indian Christians of St. Thomas (1956)

62 ስንክሳር ጥቅምት 12

ነጋዴዎችን እንዳላስመረረ ድኾችን በነፃ የሚያበላ፣ ድውያንን በነፃ የሚፈውስ ሲያገኝ ተገርሞ ሥራውን ርግፍ አድርጐ ትቶ ተከተለው።

አባቶቻችን ቅዱስ ማቴዎስን የቁም ተዝካሩን አውጥቶ ጌታን የተከተለ ሐዋርያ ነው ይሉታል። ምክንያቱም ለሐዋርያነት በተመረጠ ጊዜ በቤቱ ድግስ ደግሞ ጌታን ጋብዟልና ነው። ማቴ.9፥10–13።

ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ በፍልስጥኤም፣ በፋርስ፣ በባቢሎን፣ በኢትዮጵያና በአረቢያ አካባቢ እንደሰበከ ይነገራል። ብዙ የምሥራቅም ሆነ የምዕራብ ሊቃውንት እንዲያውም፣ በሰማዕትነት ያረፈው በኢትዮጵያ ነው የሚል አመለካከት አላቸው።[63]

ይህ አመለካከት ግን ትክክል አለመሆኑን

1. በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ ወይም ትውፊት አለመገኘቱ
2. የነቀዳማዊ ምኒልክ እና ንግሥተ ሳባ ዐፅም ሲገኝ የርሱ ግን አለመገኘቱ በዋና ማስረጃነት ያረጋግጣሉ።

እንዲያውም በቤተ ክርስቲያን ታሪክ እንደሚገለጠው በኢትዮጵያ አስቀድመው ወንጌልን የሰበኩት በዓለሃይማኖት ለማክበር ወደ ኢየሩሳሌም ሄደው በነበሩበት ወቅት በሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስ ስብከት ካመኑት 3000 ምእመናን መካከል በነበሩት ኢትዮጵ ያውያን[64] (ዮሐንስ አፈወርቅ በበዓለሃይምኖ ድርሳኑ እንደገለጠው።) ቀጥሎም ኢትዮጵያዊው ጃንደረባ ነው።[65]

የቅዱስ ማቴዎስ ወደ ኢትዮጵያ መምጣት ከነዚህ በኋላ ነው። በሌላው ዓለም ክርስትናን አስቀድመው የተቀበሉት ድኾችና በዝቅተኛ ኑሮ (lower class) የሚገኙት ሲሆኑ በኢትዮጵያ ግን አስቀድሞ በብሉይ ኪዳን የነበረውን ትንቢት ያውቁትም ይጠብቁትም ስለነበር፤ ክርስትናው ቀድሞ የተሰበከው በነገሥታቱ አካባቢ (upper class) ነው። ኢትዮጵያዊው ጃንደረባም የንግሥት ሕንደኬ የገንዘብዋ አዛዥ (በጅሮንድ) በመሆኑ እርሱ የተቀበለውን

63 7th Book of Apocryphal Acts of the Apostles.
64 Migne PG.Vol.LII,Col.812
65 HE(Classical Library,) London. 1927.Vol. I.pp.104-110.

እምነት ረግጦ ማቴዎስን ለሰማዕትነት የሚዳርግ ሊኖር አይችልም። እንዲያውም ኢትዮጵያውያንን ከሌላው ዓለም ክርስቲያን ሕዝብ ልዩ የሚያደርገን ያንድም ሐዋርያ ደም ሳይፈስ ማመናችን ነው።

በርግጥ ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ በኢትዮጵያ ወንጌልን አስተምሯል። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ ሩፊኖስም ይህንኑ አረጋግጦአል።[66] የሀገራችን ሊቃውንትም ያስተማረው በትግራይ በስተምዕራብ በአድዋ አውራጃ ልዩ ስሙ ናዕዴር በተባለ ቦታ መሆኑን ያስትምራሉ።[67] አንድ በዐረብኛ የተጻፈ ስንክሣር ደግሞ በገጽ 76 ላይ ወንጌላዊው ማቴዎስ በትግራይ እንደሰበከ ይገልጣል።

ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያን ለዚህ የሚያቀርቡት ሌላው ማስረጃ የማቴዎስ ወንጌልን ነው። ቅዱስ ማቴዎስ ከሌሎች ወንጌላውያን ተለይቶ የሰብአ ሰገልን (የጥበብ ሰዎች) ታሪክ የጻፈው በነዚህ ሀገሮች በማስተማሩ ነው።

የተርሴስና የደሴቶች ነገሥታት ስጦታን ያመጣሉ

የዓረብና የሳባ ነገሥታት እጅ መንሻን ያቀርባሉ።

መዝ.71(72)፣10

የተርሴስና የደሴቶች – ፋርስና ባቢሎን

የዓረብና የሳባ – የመንና ኢትዮጵያ ናቸው።

ከጥንት ዘመን ጀምሮ ከኢትዮጵያ በስተ ምሥራቅ ያለው ሀገር (እስከ ሕንድ) ምሥራቅ እየተባለ ይጠራል። ማቴዎስ በወንጌሉ ‹ከምሥራቅ የመጡ› ያለው በዚህ መሠረት ነው።

ገድለ ሐዋርያት ቅዱስ ማቴዎስ በግሪክ (አጵሎን የተባለ ጣዖት ይመለክበት በነበረ ቦታ) እንዳስተማረ ይናገራል።[68] በመጨረሻ ግን በፍልስጥኤም ሲያስተምር የአይሁድና የአረማውያንንም ትምህርት ሲቃወም፣ ድውያንን ሲፈውስ፣ አጋንንትን ሲያወጣ በማየታቸው የሀገሩ ሰዎች ወደ እሥር ቤት ጣሉት።

---

66 Rufinus: 9:1

67 ትንሣኤ 61/75፣ ገጽ 8–9

68 ገድለ ሐዋርያት፣ ገጽ 101

በእሥር ቤቱ ውስጥ እያለ አንድ እሥረኛ አጋጠመው። እሥረኛው ዘወትር ሐዘንና ትካዜ ያበዛል። ሐዋርያው ማቴዎስ አንድ ቀን ጠጋ ብሎ እያጽናናው ለምን እንደሚያዝንና እንደሚተክዝ ጠየቀው። «ጌታዬ ባለጸጋ ነው። እኔም በመርከቡ እየተመላለስኩ እነግድለት ነበር። ባለፈው ሰሞን ግን ከንግዴ ስመለስ አልቀናኝም። ማዕበል ተነሥቶ መርከቤ ከነዕቃዋ ሰጠመች፤ ገንዘቤን ባሕር በላው። እኔም በስንት መከራ ተርፌ መጣሁና ለጌታዬ የሆነውን ሁሉ ነገርኩት። እርሱ ግን በደረሰብኝ ከማዘን በመትረፌም ከመደሰት ይልቅ መርከቡን በማስጠሜ ተበሳጭቶ ለእሥር ዳረገኝ» አለው።

ቅዱስ ማቴዎስ «አይዞህ ከጥቂት ቀናት በኋላ ይፈታሃል» በማለት ማንም ተናግሮት፣ እርሱም አስቦት የማያውቅ ነገር ተናገረው። «ጌታህ ሊቀጣህ ይመጣል። በዚህ ጊዜ ‹እባክህ መርከብህ ከባሕር ወጥቷልና ላምጣው› በለው ወደ ባሕሩ ስትወርድ መርከብህን ታገኘዋለህ።» በማለት አጽናናው።

ቅዱስ ማቴዎስ የተናገረው አልቀረም ከጥቂት ቀናት በኋላ ያ ባለጸጋ ሊቀጣው አገልጋዩን ጠራው። እርሱም እንዲታገሠውና ጊዜ እንዲሰጠው ለመነው። አገልጋዩ ወደ ባሕር ወረደ። መርከቧ በባሕሩ ላይ ከነሙሉ ሀብቷ ትንሳፈፋለች። እየቀዘፈ አምጥቶ ለባለጸጋው የነገደውን ሁሉ አስረከበው። ባለጸጋውም የሆነውን ሁሉ እንዲነግረው አገልጋዩን ጠየቀው። አገልጋዩም «የኢየሱስ ክርስቶስ ደቀ መዝሙር የሆነ ማቴዎስ መርከቤን እንደማገኝ ነገረኝ። እንዳለውም አገኘሁ።» ሲል መለሰለት። «ለመሆኑ የት ይገኛል?» አለ ባለጸጋው «በእሥር ቤቱ ውስጥ ወንጌልን እየሰበከ ይገኛል» አለው አገልጋዩም።

ያ ባለጸጋ ማቴዎስን አስጠርቶ ክርስትናን በመማር አምኖ ተጠመቀ። ቤተሰቡም ተከተሉት። ወሬውም በከተማው ሁሉ ተዳረሰ። ይህንን የሰሙት መኳንንትም ማቴዎስን ለንጉሡ ከሰሱት። ንጉሡም በመኳንንቱ ተመርቶ በማቴዎስ ላይ ሞትን ፈረደበት። ጥቅምት 12 ቀን አንገቱን ተሠይፎ ዐረፈ። ያ ባለጸጋም በድብቅ ወስዶ ቀበረው።[69]

---

69 ገድለ ሐዋርያት፣ ገጽ 101–118።

የማቴዎስ ወንጌል

ይህ ወንጌል በምዕራፎች ብዛት የመጀመሪያው ወንጌል በመሆን 28 ምዕራፎች ዐቅፎአል። በቁጥሮች ብዛት ደግሞ ሁለተኛ ወንጌል ሆኖ 1068 ቁጥሮችን አካትቶአል። የተጻፈው ከማርቆስ ወንጌል ቀጥሎ በ58 ዓ.ም አካባቢ ነው። የጌታን ትምህርት በሰፊው በማቅረብ ቀዳሚውን ሥፍራ ይዞአል። ከ1068 ቁጥሮች መካከል 644ቱ የጌታ ትምህርቶች ናቸው። ይኸም ከወንጌሉ 60% ማለት ነው። በዚህ አቀራረቡ ከዮሐንስ ወንጌል ጋር ሲዛመድ ከሉቃስና ከማርቆስ ወንጌል ይለያል።

ወንጌሉን የጻፈው ለአይሁድ በመሆኑ ከ150 በላይ የብሉይ ኪዳን ጥቅሶችን አቅርቦአል። በዚህም የተነሣ ብሉይ ኪዳንን አብዝቶ በመጥቀስ ከሌሎቹ ወንጌሎች ይበልጣል። ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ቀድሞ በነቢያት የተነገረለት መሲሕ መሆኑን ለማስረገጥ ሲል አንድን ታሪክ ከጻፈ በኋላ ‹በዚህም...ተብሎ የተነገረው (በነቢይ የተጻፈው) ተፈጸመ› ብሎ ይመሰክራል።

ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ ትውፊትን በብዛት የተጠቀመ ሐዋርያ ነው።

ማቴዎስ ወንጌሉን ስለ ጻፈበት ቋንቋ ሦስት ዓይነት ሃሳብ ቀርቧል።

1. በዕብራይስጥ:- የቤተ ክርስቲያናችንን ሊቃውንት ጨምሮ ብዙ ምሁራን የተስማሙት ቅዱስ ማቴዎስ ወንጌሉን በዕብራይስጥ ቋንቋ ጻፈው በሚለው ሃሳብ ነው[70] ነገር ግን እስካሁን ድረስ የዕብራይስጡ ዋና ቅጅ (original copy) አልተገኘም።

2. በአራማይክ:- ፓፒያስ የተባለው አባት በ2ኛው መ/ክ/ዘመን እንደገለጠው ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ አስቀድሞ የጌታችንን ትምህርቶችን በአራማይክ ቋንቋ ሎጊያ (logia) በተባለ መጽሐፍ ሰብስቦት ነበር።[71] በኋላም ወንጌሉን ሲጽፍ የጌታን ትምህርቶች የገለበጠው ከዚህ መጽሐፉ ነው።

---

70 ገድለ ሐዋርያት፤ ገጽ 101

71 ሎጊያ ማለት:- ቃላት (The Sayings) ማለት ነው ::

አራማይክ ከዕብራይስጥ ዘዬዎች (dialects) አንዱ ሲሆን በመጀመሪያው መ/ክ/ዘመን አካባቢ የመካከለኛው ምሥራቅ (በተለይም በፍልስጥኤም ምድር) ዋና ቋንቋ (lingua franca) ነበረ። ጌታም ወንጌሉን የሰበከው በአራማይክ ቋንቋ በመሆኑ ማቴዎስ የወንጌሉን መነሻ ረቂቅ በዚህ ቋንቋ ጽፎታል። በወንጌሉ ግን እጅግ በጣም ጥቂት ቃላትን (ለምሳሌ ኤሎሄ ኤሎሄ ላማ ሰበቅታኒ። ማቴ.27፥46) ብቻ ከመጠቀሙ በቀር የአራማይክ ቃላት ተተርጉመው ቀርበዋል እንጂ አጻጻፉ አራማይክን አልተከተለም።

3. በግሪክ:- አብዛኞቹ ጥንታውያን ቅጂዎች የሚገኙት በግሪክ ቋንቋ በመሆኑ በግሪክ ቋንቋ ተጻፈ የሚል ሃሳብ አለ። ጥንታውያን አበው (Apologists) የማቴዎስን ወንጌል ሲጠቅሱ የተጠቀሙትም የግሪኩን ነው። በቤተ ክርስቲያናችን ትውፊት መሠረት ግን የማቴዎስን ወንጌል ወደ ግሪክ (ፅርዕ) የተረጎመው ዮሐንስ ወንጌላዊ ነው።[72]

የማቴዎስ ወንጌል ከማርቆስ ወንጌል በኋላ በሁለተኛነት ተጽፎ እያለ የመጀመሪያውን ተርታ ያገኘበት ዋናው ምክንያት አቀራረቡ ለብሉይ ኪዳንና ለሐዲስ ኪዳን ድልድይ ስለሆነና የብሉይ ትንቢትና ምሳሌ በሐዲስ ኪዳን መፈጸሙን ስለሚያሳይ ነው። ወንጌሉን የጻፈው በምድረ ይሁዳ ተቀምጦ እንደሆነ ይነገራል።[73]

9. ሐዋርያው ቅዱስ ያዕቆብ (ወልደ እልፍዮስ)

በመጽሐፍ ቅዱስ የሐዋርያት ዝርዝር ላይ በአራቱም ቦታ የዘጠነኛነት ሥፍራን ይዞአል። በሐዲስ ኪዳን ውስጥ የጌታ ወንድም፣ ወልደ እልፍዮስ፣ ታናሹ ያዕቆብ እየተባለ ተጠርቷል።[74] ጸሎት ወዳድ በመሆኑ ለብዙ ሰዓታት መቆም ስለሚያበዛ እግሩ ያብጥበት ነበር። በዚህም የተነሣ እንደ አሥራ አንዱ ሐዋርያት ተዘዋውሮ ለማስተማር ባለመቻሉ የኢየሩሳሌም ኤጲስ ቆጶስ በመሆን ተሾመ።[75]

---

72 ትርጓሜ ወንጌል የማቴዎስ ወንጌል፣ መቅድም፣ ትንሣኤ 131/81፥ ገጽ 18።
73 ELkraza, Vol.1, No.9. Sept.p.15
74 «ያዕቆቦች» የሚለውን ርዕስ ተመልከት
75 ገድለ ሐዋርያት፣ ገጽ 78

በ50 ዓ.ም አካባቢ በኢየሩሳሌም የተደረገችውን ሲኖዶስ በሊቀ መንበርነት የመራውም እርሱ ነው። የሐዋ.15፥13። በኢየሩሳሌም መንበር ለ28 ዓመታት ያህል አገልግሏል።

በኢየሩሳሌም ከተማ ቴርዮብስጣ የተባለች ደግ ሴት ትኖር ነበር። ባልዋ አማንዮስ የሚባል ከአይሁድ ምሁራን ወገን የነበረ ሰው ነው። 20 ዓመት በትዳር ሲኖሩ ልጅ አልነበራቸውም። አንድ ቀን የቅዱስ ያዕቆብን ዝና ሰማችና ወደእርሱ መጥታ «አባክህ እግዚአብሔር ልጅ እንዲሰጠኝ ጸልይልኝ› ብላ ለመነችው። ቅዱስ ያዕቆብም «አይዞሽ አትዘኝ፤ አመኝ እንጂ ይደረግልሻል» ብሎ አጽናንቶ ወደ ቤቷ ሰደዳት።

ቅዱስ ያዕቆብ ይህን በነገራት በዓመቱ ወንድ ልጅ ስለወለደች ወደ ቅዱስ ያዕቆብ ዘንድ ወስዳ አስባረከችው። ስትመለስም የሆነውን ሁሉ ለባልዋ አጫወተችው። እርሱ ግን እጅግ ስለተበሳጨ ‹የክርስቲያኖች ኃይል እየጠነከረ ከሄደማ ያሠጋናል› የሚል ሃሳብ ስለተቀረፀበት ለወቅቱ የኢየሩሳሌም ሊቀ ካህናት ለሐናንያ ነግሮ አይሁድን በማሳመፅ ምክንያት ፈጥረው ያዕቆብን አሠሩት።[76]

ሊቀ ካህናቱ አይሁድን በቤተ መቅደሱ ዙርያ ከሰበሰበ በኋላ ቅዱስ ያዕቆብን ወደ መቅደሱ ጫፍ አውጥቶ ‹በዚህ ሕዝብ ፊት ክርስቶስን ክደህ አስተምር› ሲል አዘዘው። ዜና አይሁድን የጻፈው ዮሴፍ ወልደ ኰርዮን እንደገለጠው ቅዱስ ያዕቆብ ጌታን በመካድ ፈንታ ስለ ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ መመስከሩን ቀጠለ። በዚህ የተናደዱት የአይሁድ አለቆች ያዕቆብን ከቤተ መቅደሱ ጫፍ ወረወሩት። ከዚያም በሥር የተሰባሰቡት አይሁድ በድንጋይ ደብድበው ገደሉት። ይህም እንደ ዮሴፍ ወልደኰርዮን ዘገባ የካቲት 10 ቀን 62 ዓ.ም ነው።[77]

ከዮሴፍ ወልደ ኰርዮን በኋላ 100 ዓመት ቆይቶ ወደ ክርስትና የተመለሰው ሄገስጶስም (Hegesippus) ይህንኑ ታሪክ ከተረከ በኋላ ‹ቅዱስ ያዕቆብን ሊወረውሩት ሲዘጋጁ ‹ሥጋዬን ወርውሩት፤ ነፍሴን ግን ክርስቶስ እጆቹን ዘርግቶ ይቀበላታል› ማለቱን ገልጦአል።[78]

---

76 ገድለ ሐዋርያት፤ ገጽ 73–82

77 ተክለ ጻድቅ መኩሪያ ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ፤ 2ኛ መጽሐፍ ገጽ 169።

78 ትንሣኤ 65/75፤ ገጽ 10–11

የያዕቆብ መልእክት

ሐዋርያው ቅዱስ ያዕቆብ ከ35 ዓ.ም የቅዱስ እስጢፋኖስ ሞት ጀምሮ በሚደርሰው የክርስቲያኖች መከራ የተነሣ በየሀገሩ ለተበተኑ፣ ከይሁዲነት ለተመለሱ ክርስቲያኖች መጽናኛ ይሆናቸው ዘንድ መልእክቲቱን በ50 ዓ.ም አካባቢ ጽፎላቸዋል።[79]

የያዕቆብ መልእክት ‹የምክር መልእክት›፣ ‹አባታዊ መልእክት› በመባል ይጠራል። ክርስቲያኖች በኑሮአቸው በውስጥና በውጭ የሚያጋጥሙዋቸውን ነገሮች እያነሣ የሚመክር አባት ነው። ስለ ሕይወት፣ ስለፈተና፣ ስለ ሃይማኖት፣ ስለ ምግባር፣ ስለ ንግግር፣ ስለ ጸሎት፣ እርስ በርስ ስለ መረዳዳት፣ የወደቁትን ስለማንሣት ወዘተ. ያልመከረው ምክር የለም።

መልእክቲቱ በጠቅላላ ወደ 28 የሚጠጉ ነጥቦችን የያዘች ናት። ከ13 ጊዜ በላይ ‹ወንድሞቼ ሆይ› እያለ በትህትና ይጽፋልና ‹የፍቅርና የትህትና መልእክት› በመባልም ትጠራለች።

10. ሐዋርያው ቅዱስ ታዴዎስ[80]

ሐዋርያው ታዴዎስ በሐዋርያት ዝርዝር፣ በማቴዎስና የማርቆስ ወንጌሎች ታዴዎስ (ልብድዮስ) ብለው ሲጠሩት፣ ሉቃስ ደግሞ በወንጌሉ የያዕቆብ ይሁዳ፣ በሐዋርያት ሥራ ደግሞ ‹የያዕቆብ ልጅ ይሁዳ› ይለዋል። የጌታችን ወንድሞች ከተባሉት መካከል አንዱ ነው። በአራቱም የሐዋርያት ዝርዝር የአሥረኛ ቦታ ይዞ ይገኛል።

በቤተ ክርስቲያን ትውፊት መሠረት የታዴዎስ ሀገረ ስብከቱ ሶርያ ነው። ከኢየሩሳሌም 150 ኪ.ሜ ርቀት ላይ። ቅዱስ ጴጥሮስ ለሐዋርያት እንደ አባት የሚታይ በመሆኑ ታዴዎስን ወደ ሀገረ ስብከቱ ለማድረስ አብሮት ተጉዞ ነበር። በከተማዋ አጠገብ ሲደርሱም አንድ ሽማግሌ ሲያርሱ አገኙዋቸውና ቅዱስ ጴጥሮስ ጠጋ ብሎ

---

79 የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት፣ ገጽ 206

80 ሐዋርያው ታዴዎስ ከሰባ ሁለቱ አርድእት ወገን ከሆነው ታዴዎስ ይለያል። የታዴዎስ ረድእ ስም ብዙ ጊዜ በተለያዩ ጽሑፎች ላይ ከሐዋርያው ታዴዎስ ጋር ሲምታታ ይታያል። ታዴዎስ ረድእ የሐዋርያው ቶማስ ደቀ መዝሙር የሆነ፣ አብጋርን የፈወሰ፣ የሶርያ ቤተ ክርስቲያንን የሰበከ፣ በሌላ ስሙ አዳይ እየተባለ የሚጠራው ነው። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ገጽ 117። (New Inter.Dictionary of Christian Church,p.12)

‹አባክዎ የምንበላው ነገር ይስጡን?› በማለት ጠየቃቸው። እኒያም ሽማግሌ ደግ ስለነበሩ። ‹ከቤቴ እስካመጣላችሁ ድረስ በሮቼን ጠብቁልኝ› ብለው ወደ መንደር ገቡ።

ሁለቱ ሐዋርያት የገበሬውን ደግነት ተመልክተው ታዴዎስ ጠምዶ ሲያርስ ቅዱስ ጴጥሮስ መዝራት ጀመረ።

ታዴዎስ ቀነተ ከመ ይሕርስ ገራህተ
ወጴጥሮስ ዘርዐ ፴ አትልምተ
በቀለ ሶቤሃ ወፈረየ ሰዊተ
ሰብአ ሀገር አንከሩ እስመርእዩ ዘንተ

እንዳለው ባለቅኔው የተዘራው እህል በአንድ ቀን በቅሎ፣ አሽቶ ገበሬው ምግብ ይዞ ሲመለስ ጠበቀው። ይህን ታላቅ ተአምር የተመለከተው ገበሬ ባየው ነገር ሁሉ እየተደነቀ ሁለቱን ሐዋርያት ‹እናንተ ከሰማይ የወረዳችሁ አማልክት ናችሁን?› ብሎ ጠየቃቸው። እነርሱም የመጡበትን ምክንያትና ሀገር አስረዱት። ወንጌልንም ሰበኩለት።

ገበሬው በአድናቆት እሸቱን ታቅፎ ለሚስቱ ሊያሳይ ወደ ቤቱ ሮጠ። የከተማዋ ሰዎችም ነገሩ ገርሞዋቸው ከበቡት። እርሱም ያየውንና የሰማውን ሁሉ ተረከላቸው።

ከዚህ በኋላ ቅዱስ ጴጥሮስ ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ። የከተማዋ መኳንንትም ነገሩን በሰሙ ጊዜ:- ‹ይህ ከአሥራ ሁለቱ አስማተኞች ወገን ሳይሆን አይቀርምና ወደ ከተማችን እንዳይገባ ምን እናድርግ› ተባባሉ። ከመካከላቸውም አንዱ «እነዚህ አሥራ ሁለቱ አስማተኞች ዝሙትን ይፀየፋሉና ዘማዊት ሴት በከተማችን በር እናቁም» ብሎ ስለመከራቸው በከተማቸው መግቢያ በር ላይ የታወቀች ዘማዊት ራቁትዋን አድርገው አቆሙዋት።

ሐዋርያው ታዴዎስ ገጠር ገጠሩን ሲያስትምር ውሎ ወደ ማታ ወደ ከተማዋ ሲመጣ ያቺን ዘማዊት ሴት በከተማው በር ቆማ አያት። የምታደርገው ሁሉ የሚያጸይፍ ነበር። ያን ጊዜ ወደ እግዚአብሔር ጸለየ። በዚህ ሰዓት ወደ አየር ወጥታ በነፋስ አውታር ተንጠለጠለች። የሀገሩም ሰዎች በሚያዩት ነገር እስኪገረሙ ድረስ ትርምሀ ነበር። እርሱም ወደ ከተማዋ ገብቶ ወንጌልን መስበኩን ቀጠለ። ያችንም

ተ ትንጠለጠለችበት አውርዶ አሳምኖ በማጥመቅ በቤትዋ ቲያኖችን ጉባዔ መሥርቷል።

በከተማዋ ውስጥ እያስተማረ ለአያሌ ቀናት ሰነበተ። አንድ ቀን ‹ባለጸጋ መንግሥተ ሰማያት ከሚገባ ግመል በመርፌ ቀዳዳ ብታልፍ ቀላል› እያለ ሲያስተምር አንድ ባለጸጋ ሰማና በአጠገቡ ደሚያልፉት የግመል ነጋድያን እያመለከተ:- ‹እስቲ የተናገርከውን አድርገህ አሳየኝ› በማለት ጠየቀው። ሐዋርያው ታዴዎስም አንድ ብረት አንጣሪ ክርስቲያን ወዳጅ ነበረውና መርፌ ሠርቶ እንዲያመጣለት ላከበት። ያም ወዳጁ የጠቀመው መስሎት ቀዳዳውን አስፍቶ ሰጠው። ታዴዎስ ግን ቀዳዳው እንደ ሌላው መርፌ እንዲሆን አስደርጎ፣ ስመ እግዚአብሔርን ጠርቶ ‹ላመነ ሁሉ ይቻላል› ነውና ግመሏን በመርፌ ቀዳዳ አሾልኮ አሳየው።

በዚህም የተነሣ በዙሪያው የነበሩት ሁሉ በትምህርቱ አመኑ።

ሐዋርያው ቅዱስ ታዴዎስ ከሶርያ በኋላ በፐርሺያ አውራጃዎች ሲያስተምር ቆይቶ ሐምሌ 2 ቀን በሰማዕትነት ዐርፎአል።[81]

አስቀድመን በሐዋርያው ቶማስ ታሪክ እንዳየነው ኤዴሳ (ዑር) በቶማስ ደቀ መዝሙር በታዴዎስ (አዳይ) (ከሰባ ሁለቱ አርድዕት ወገን በሆነው) ስብከትና በንጉሥ አብጋር ዑካማ ጥረት ያመነች ከተማ በመሆንዋ ሐዋርያው ታዴዎስ በዚህች ሀገር ሰብኮ ቢሆን ኖሮ መልካም አቀባበል በጠበቀው ነበር።

ስለዚህም ሐዋርያው ታዴዎስ የሰበከው በኤዴሳ ነው ሊባለት ያስቸግራል። ምናልባት ከተማዋ ታዋቂ የንጉሥ መናገሻ በመሆንዋ አካባቢው (ግዛቷ) በሙሉ በስሟ ተጠርቶ ሊሆን ይችላል። ለምሳሌ አንዳንድ ጊዜ የእሥራኤልን ምድር ኢየሩሳሌም እንደምንለው ማለት ነው።

ሐዋርያው ታዴዎስ በፐርሺያ በሰፊው ማስተማሩንና በሰማዕትነት ያረፈውም በዚያ መሆኑን የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ተስማምተውበታል።[82]

---

81 ስንክሣር ሐምሌ 2፤ ገድለ ሐዋርያት፣ ገጽ 251–254፤ ትንሣኤ 104/78፣ገጽ6።

82 Dictionary of Saints p.206, Oxford Christian Dictionary, ■. New Catholic Encyclopaedia, p.16-17.

የሐዋርያው የይሁዳ (ታዴዎስ) መልእክት

መልእክቲቱ የተጻፈችው ከሐዋርያው ከቅዱስ ጴጥሮስ መልእክታት በኋላ መሆኑን ሐዋርያው ከቅዱስ ጴጥሮስ መልእክት መጥቀሱ ያመላክተናል። 2ጴጥ.3፥2። በመሆኑም በ65 ዓ.ም አካባቢ መጻፍዋ ይነገራል።

ሐዋርያው ይሁዳ (ታዴዎስ) መልእክቱን የጻፈው በግኖስቲኩ‍ች ትምህርት ግራ ተጋብተው ለነበሩ የታናሺ እስያና የመካከለኛው ምሥራቅ ክርስቲያኖች ነው።

መልእክቱን ሲጽፍ የሙሴን ገድል ከሚናገረው መጽሐፍ (ዜና ሙሴ) (The assumption of Moses) መጥቀሱ ሐዋርያት ለአዋልድ መጻሕፍት ይሰጡት የነበረውን ክብር ይገልጥልናል። በተጨማሪ ደግሞ ከመጽሐፈ ሄኖክ ጠቅሶ ጽፎአልና የመጽሐፍ ቅዱስ ቁጥር 66 ብቻ አለመሆኑን ያስርዳል።

11. ሐዋርያው ስምዖን (ቀነናዊ)

ሐዋርያው ስምዖን ከአራቱ የመጽሐፍ ቅዱስ የሐዋርያት ዝርዝሮች መካከል ማቴዎስና ማርቆስ በአሥራ አንደኛው ሥፍራ ሲያስቀምጡት ሐዋርያው ቅዱስ ሉቃስ ደግሞ በወንጌሉና በሐዋርያት ሥራ በአሥረኛ ቦታ አስፍሮታል።

የሐዋርያው ስምዖን ሌላው ስሙ ናትናኤል ነው። ስምዖን የመጀመሪያ ስሙ ሲሆን ናትናኤል ብሎ የሰየመው ጌታ ነው። ትርጉሙም ‹የእግዚአብሔር ስጦታ› ማለት ነው። የተወለደው በናዝሬት ቃና ዘገሊላ ሲሆን ነገዱ ከብንያም ነው። የትውልድ ዘመኑ ጌታችን በተወለደበት ዘመን አካባቢ ነው። ምክንያቱም ሄሮድስ የቤተ ልሔም ሕፃናትን በሚያስፈጅበት ጊዜ እናቱ ከበለስ ሥር ደብቃ አትርፋዋለች። ጌታም ፊልጶስ ናትናኤልን ሲጠራው ‹ፊልጶስ ሳይጠራህ ከበለስ ሥር ሳለህ ዐውቅኻለሁ› ያለው ለዚህ ነው።

ቅዱስ አውግስጢኖስ ደግሞ ናትናኤልን ‹ምሁረ ኦሪት ነበረ› ይለዋል። ምክንያቱም ፊልጶስ ሲጠራው ‹ከናዝሬት መልካም ነገር አይወጣም› በማለት የነቢያትን ቃል የጠቀሰው የመጻሕፍትን ቃል በማወቁ ነበርና። ዮሐ.1፥44-52።

ስምዖን (ናትናኤል) የቀነናውያን ቡድን አባል ለመሆን የበቃው በዚህ ለአራት ሕግ በነበረው ቅንዓት ሳይሆን አይቀርም። ይህ ቡድን በወቅቱ በሮማውያን ላይ ዐምፀው ለተነሡት አይሁድ የተሰጠ ‹ከነነዓት› ከሚለው የአራማይክ ቃል የተገኘ ስም ሲሆን ትርጉሙም ቀናተኛ ማለት ነው። እነዚህ ቀነናውያን ለአራት አምነትና ለሀገረ አይሁድ ቀናዕያን የሆኑና ሮማውያንን ከርስታቸው ለማስወጣት ውስጥ ለውስጥ ይንቀሳቀሱ የነበሩ ናቸው። ስምዖን የነዚህ አባል ስለነበር ቀነናዊ እየተባለ ይጠራል።

ስምዖን ሐዋርያው በሶርያ፣ በባቢሎን በግብፅ[83] እና ኑቢያ አስተምሮአል። ብዙ ዘመኑን ያሳለፈውም በዚሁ በሰሜን አፍሪካ በማስተማር ነው። በመጨረሻም በግብፅ ሲያስተምር ሕዝቡ በትምህርቱ አምነው በመብዛታቸው አረማውያኑ ስለቀኑበት ሁከት አስነሥተው ‹የማንፈልገውን ሃይማኖት ተቀበሉ ይለናል› በማለት ለግብፁ ንጉሥ እንድርያኖስ ከሰሱት ንጉሡም በሠራዊቱ አስይዞ በማስመጣት ሐምሌ አሥር ቀን በሠይፍ አስገድሎታል።[84]

12. ሐዋርያው ቅዱስ ማትያስ

ሐዋርያው ቅዱስ ማትያስ ጌታን አሳልፎ በመሸጡ ክብሩን ባቃለለውና በኋላም በገዛ እጁ ታንቆ በሞተው በአስቆሮቱ ይሁዳ ምትክ የተሾመ ሐዋርያ ነው። የሐዋ.1፥15–26። አስቀድሞ ቁጥሩ ከሰባ ሁለቱ አርድእት እንደነበር የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ አወሳብዮስ መስክሮአል።[85] ሐዋርያው ቅዱስ ጴጥሮስ ‹ከዮሐንስ ጥምቀት ጀምሮ ከእኛ ዘንድ እስካረገበት ድረስ፣ ጌታ ኢየሱስ በኛ መካከል በገባበትና በወጣበት ዘመን ሁሉ ከእኛ ጋር አብረው ከነበሩት ሰዎች፣ ከእነዚህ አንዱ ከእኛ ጋር የትንሣኤው ምሥክር ይሆን ዘንድ ይገባል።» የሐዋ.1፥21–22። ብሎ የተናገረውም ለዚሁ ነበር።

በገድለ ሐዋርያት እንደተገለጠው ማትያስ ይሰብክበት ዘንድ ዕጣ የደረሰው ‹በላዕተ ሰብእ› የሚባሉ ሰዎች ወደሚኖሩበት ሀገር ነው። ይህ ሀገር ምናልባት በእስኩቴስ (ሩሲያ) ሳይኖር አይቀርም።

---

83 The See of St. Mark and The School of Alexandria, p. 9

84 ስንክሳር፣ ሐምሌ 10

85 Eusebius: 1:13:3

ምክንያቱም አውሳብዮስ በቤተ ክርስቲያን ታሪክ መጽሐፉ ይህ ቦታ በጥንቱ ዓለም አጠራር በርባርስ ይባል የነበረው መሆኑን ሲገልጥ[86] ዜና አይሁድን የጻፈው ዮሴፍ ወልደ ኰርዮን ደግሞ የበርባርስ (ስኩቴስ) ሰዎች በዚያ ዘመን ጨካኞችና ከአራዊት ያልተሻሉ አረመኔዎች እንደነበሩ ገልጦአል።[87]

ማትያስ በዚህ ሀገር ሲያስተምር እነዚህ ሰዎች ያዙትና ዓይኑን አውጥተው እንደ እንስሳ ሣር ያበሉት ጀመር። ምክንያቱም የዚህ ሀገር ሰዎች ሰውን ከመብላታቸው በፊት ዓይኑን አጥፍተው ለ40 ቀናት ያህል ሣር ማብላት ልማዳቸው ስለነበር ነው።

ሐዋርያው ማትያስ ለ40 ቀናት በእሥር ቤት ተቀመጠ። እግዚአብሔር ጽናቱን ስለሰጠው። ያቀረቡለትን ሣር ሳይበላ በጾም አሳለፈው። በዐርባኛውም ቀን ማትያስ ሣሩን ከፊቱ ከምር ሲዘምር እንድርያስ ከእግዚአብሔር ተልኮ በተዘጋው በር ገባ። በደስታና በናፍቆት ሰላምታ ከተሰጣጡ በኋላ ‹እንደ በጐች በተኵላዎች መካከል እልካችኋለሁ የሚለው ቃል ዛሬ በአንተ ተፈጸመ› ሲል የጌታን ቃል አስታወሰው። ከእሥር ቤትም ይዞት ወጣ። አብረውት በዚያው ታሥረው የነበሩ 123 ሰዎችም ወጡ።

ይህንን ተአምር ያዩት የሀገሪቱ ሰዎች በትምህርቱ አምነው ተጠመቁ። ለነዚህ ሰዎችም መጽሐፍ ጽፎ እንደሰጣቸው እነ ቀሌምንጦስ ዘእስክንድርያ መስክረዋል።

> ‹ከአንተ በፊት የነበሩ ነገሮችን አድንቅ ተጨማሪ ዕውቀት ለማግኘት ይህን የመጀመሪያ መሠረት አድርግ›
>
> ቀሌምንጦስ

እንዲሁም ከአዋልድ ወገን ከሚመደበው የማትያስ መጽሐፍ ‹ከሥጋ ጋር መታገል፤ ለሥጋዊ ምኞትም ድል አለመሆን ይገባል› የሚለው ቃል ተገኘ ተብሉ በጥንት ጸሐፍት ተጠቅሶአል።[88]

ቅዱስ ማትያስ ከዚህ በኋላ ደማስቆ ገብቶ ስብከተ ወንጌሉን ቀጥሏል። የደማስቆ ሰዎች ግን አስቅድመው ከኢየሩሳሌም ወደ

---

86 ዝክ ከማሁ 3፥1

87 Josephus, Against Apian, p. 237

88 የሐዲስ ኪዳን አዋልድ፤ ገጽ 12–13።

ከተማዋ በገቡት አይሁድና በአረማውያንም ቅስቀሳ ተቃዋሚዎች ተነሥተው በብረት አልጋ በማስተኛት ከሥሩ ለሰባት ቀናት ያህል እሳት ለቀቁበት። በሰባተኛው ቀን ሲመለሱ አንዳች ጉዳት ሳይደርስበት በማግኘታቸው በትምህርቱ አምነው ተጠምቀዋል። በመጨረሻም በሀገረ ይሁዳ ሲያስተምር ከኖረ በኋላ ፊላዎን በተባለች ቦታ ሸምግሎ ዕድሜም ጠግቦ ዐርፎአል።

በዓለ ዕረፍቱም መጋቢት 8 ቀን ይከበራል።[89]

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ

ከልደቱ እስከ ጥምቀቱ

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ዘሩ ከዕብራውያን፣ ከብንያም ነገድ ሲሆን የተወለደውም በጠርሴስ ከተማ ነው።[90] ጠርሴስ በንግድዋ የታወቀች የኪልቂያ ዋና ከተማ ናት። በከተማዋ እስከ አምስት መቶ ሺህ የሚገመቱ ከየሀገሩ የተሰባሰቡ ሕዝቦች ነበሩባት። ሮማውያን በሥራቸው ለሚተዳደሩት ሕዝቦች ሮማዊ ዜግነትን ይሰጡ ስለነበር፥ የቅዱስ ጳውሎስ አባት በዜግነት ሮማዊ ነበር። ይህም ለቅዱስ ጳውሎስ ተላልፎለታል።

ቅዱስ ጳውሎስ በ15 ዓመት ዕድሜው ወደ ትውልድ ሀገሩ በመመለስ በኢየሩሳሌም ከነበረው የታወቀው የገማልያል ትምህርት ቤት ገባ።[91] በዚያም የአይሁድን ሕግና ሥርዓት እየተማረ እስከ 30 ዓመቱ ቆየ። ገማልያል ፈሪሳዊ ስለነበር ጳውሎስም ይህን ተቀብሎታል። በ30 ዓመቱ የአይሁድ ሸንጎ (ሳንሄድሪን) አካል ሆኖ ተቆጠረ።[92]

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በሚያስተምርበት ዘመን ቅዱስ ጳውሎስ በኢየሩሳሌም ስለነበረ ሁኔታዎቹን ሁሉ ያውቃል። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በአይሁድ ሸንጎ አባልነት ለሁለት ዓመታት በሠራበት ወቅት ለአሪታዊ እምነቱ ቀናተኛ ፈሪሳዊ

---

89 ትንሣኤ 66/75፣ ገጽ 8።

90 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 322

91 ትንሣኤ ቁ. 96/78፣ ገጽ 15–16

92 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 322

በመሆኑ ክርስቲያኖችን በማናቸውም አጋጣሚ ይቃወም ነበር። እንዲያውም ሊቀዲያቆናት እስጢፋኖስ በማስተማሩ ምክንያት ተከሶ ለአይሁድ ሸንጎ በቀረበ ጊዜ የተከራከረው እርሱ ነበር። በድንጋይ ተወግሮ በሰማዕትነት ሲያርፍም የወጋሪዎችን ልብሱ ይጠብቅ የነበረው እርሱ ነው። ቅዱስ አውግስጢኖስ ‹በእስጢፋኖስ ጸሎት፣ ቤተ ክርስቲያን የጠፋውን ጳውሎስን አገኘች።›' በማለት ተናግሯል።

በ32 ዓመት ዕድሜው ከኢየሩሳሌም 223 ኪ.ሜ ርቀት በስተሰሜን በኩል በምትገኘው የደማስቆ ከተማ ብዙ ክርስቲያኖች መኖራቸውን ሲሰማ ወደ ሊቀ ካህናቱ ቀርቦ ክርስቲያኖችን ለማጥፋት የሚያስችለውን የፈቃድ ደብዳቤ አገኘ። ከዚህ በኋላ ጭፍሮችን አስከትሎ ወደ ደማስቆ አመራ። ሐዋርያው ጳውሎስ ወደ ከተማዋ ለመድረስ ጥቂት ሲቀረው ነበር ከሰማይ የወረደው ብርሃን አካባቢውን ያለበሰውና ‹ሳውል ሳውል ለምን ታሳድደኛለህ?› የሚለውን ድምፅ የሰማው። ሐዋርያው ጳውሎስም ‹ጌታ ሆይ ማን ነህ?› ብሎ ጠየቀ። ‹አንተ

የምታሳድደኝ እኔ የናዝሬቱ ኢየሱስ ነኝ። የመውጊያውን ብረት ብትቃወም ለአንተ ይብስብሃል› ሲል መድኃኒታችን ተናገረው። ያን ጊዜም በወደቀበት ሆኖ እየተንቀጠቀጠ ‹ጌታ ሆይ ምን አደርግ ዘንድ ትወዳለህ?› ሲል ጠየቀ። ከዚህ በኋላ ተነሥቶ ወደ ደማስቆ እንዲገባ ተነገረው። የሐዋ.9፥1።

የሐዋርያው ዓይኖች ለማየት አልቻሉም። እየተመራ ወደ ደማስቆ ገባ። ለሦስት ቀናት ያህልም እህል ሳይቀምስ ቆየ። በዚያች ዕለት እግዚአብሔር አምላክ በደማስቆ ለሚገኘው እና ሐናንያ ለተባለው አባት በራእይ ተገለጠለት። ቅዱስ ጳውሎስም ያለበትን አድራሻ ነገረውና ሄዶ እንዲያጠምቀው አዘዘው። ሐናንያ አስቀድሞ የቅዱስ ጳውሎስን ማንነት ያውቃል። አብዛኞቹ በደማስቆ የሚገኙት ክርስቲያኖች ከኢየሩሳሌም በስደት የመጡ ናቸው።[93] ያን ስደት ያስነሣው ደግሞ በቅዱስ እስጢፋኖስ ላይ የደረሰው መከራ ነው። በዚህ የቅዱስ እስጢፋኖስ ሰማዕትነት ደግሞ ዋናው ተዋናይ ሐዋርያው ጳውሎስ ነበር።

---

93 Wors, II,20.2; VII, Viii 7

ይህን የሚያውቀው ሐናንያ በቅድሚያ ከእግዚአብሔር ጋር መከራከር ጀምሮ ነበር። እግዚአብሔር እያውቀው ይመስል ስለ ቅዱስ ጳውሎስ ማስረዳት ጀመረ። በመጨረሻ ግን ‹ይህ በአሕዛብም በነገሥታትም በእሥራኤልም ልጆች ፊት ስሜን ይሸከም ዘንድ ለእኔ የተመረጠ ዕቃ ነውና ሂድ፤ ስለ ስሜ ስንት መከራ ሊቀበል እንዲያስፈልገው እኔ አመለክተዋለሁና› በማለት እግዚአብሔር ሐናንያን ላከው።

ሐናንያ ቅዱስ ጳውሎስን ካጠመቀውና ካስተማረውም በኋላ ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ዓረብ ሀገር መሄዱን ራሱ ተናግሮአል። ገላ.1፥17።[94]

ለ3 ዓመታት በዓረቢያ በረሃ ከቆየ በኋላ ወደ ደማስቆ ከተማ ተመለሰ።[95] በዚያም በነበሩ አይሁድ መካከል በፊት ያሳድደው የነበረውን ኢየሱስ ክርስቶስን መስበክ ጀመረ። ከዚያ በፊት በፈሪሳዊነቱና ለአይሁድ ሕግ በነበረው ቅንዓት የሚታወቀው ጳውሎስ ዛሬ ወንጌል ሲሰብክ በማየታቸው አይሁድ ተነሡበት። በዚህም የተነሣ የደማስቆ ክርስቲያኖች በቅርጫት አውርደው ወደ ኢየሩሳሌም ላኩት።

ቅዱስ ጳውሎስ ኢየሩሳሌም ሲደርስ የገጠመው ሁለት ችግር ነበር። በቅድሚያ አይሁድ ጳውሎስን እንደሚያውቁት እና እንደለመዱት ሆኖ ስላላገኙት ሊገድሉት ተነሡ። በሌላ በኩል ደግሞ ክርስቲያኖች የቅዱስ ጳውሎስን መመለስ ሊያምኑ አልቻሉም። በመጨረሻ ግን በርናባስ ወደ ሐዋርያት ዘንድ ወስዶ የጳውሎስን መመለስ በመተረክ እንዲያምኑት አደረጋቸው። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በኢየሩሳሌም በድፍረት በማስተማሩ አይሁድ ስለተቃወሙት ከተማዋን ትቶ በቂሳርያ በኩል ወደ ትውልድ ሀገሩ ጠርሴስ ተመለሰ።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በጠርሴስ ከተማ ለዘጠኝ ዓመታት ቆይቷል። ከኢየሩሳሌም ውጭ የአሕዛብ ከተማ በነበረችው በአንጾኪያ የክርስትና ሃይማኖት ተስፋፋ። ከኢየሩሳሌም የተሰደዱት

---

94 Coptic Orthodox Church,The Epistle of St Paul to Galatians, p.128

95 አባቶቻችን ቅዱስ ጳውሎስ ሦስቱን ዓመት በዓረቢያ በረሃ በሱባዔ እንዳሳለፈው ይተረጉማሉ።

ክርስቲያኖች የአንጾኪያን ሕዝብ ተግተው በማስተማራቸው ዝናው እስከ ኢየሩሳሌም ደረሰ። በዚህም ምክንያት በኢየሩሳሌም የነበሩት አበው በርናባስን ወደ አንጾኪያ ላኩት። በርናባስ የግሪክ ቋንቋ ችሎታ ያለውን፣ ከማንኛውም ሰው ጋር መግባባት የሚችለውን፣ ደግሞም እግዚአብሔር ለአሕዛብ ሐዋርያ እንዲሆን የመረጠውን ቅዱስ ጳውሎስን ከጠርሴስ በማምጣት በአንጾኪያ ሥራቸውን ጀመሩ።

በገላትያ መልእክቱ ምዕራፍ 2 ላይ ራሱ እንደገለጠው ከአሥራ አራት ዓመት በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም ከአንጾኪያ ክርስቲያኖች የሰበሰበውን ርዳታ ይዞ ወጣ።[96] በዚህም በአይሁድና በአሕዛብ መካከል የነበረውን መለያየት ክርስትና አንድ እንዳደረገው አስመስክሮአል።

ጉዞዎቹ

የመጀመሪያው የቅዱስ ጳውሎስ ጉዞ

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ከኢየሩሳሌም ወደ አንጾኪያ ከተመለሰ በኋላ በልዑል እግዚአብሔር ጥሪ (የሐዋ.13፥1–3) በአሕዛብ ሀገር ወንጌልን ለመስበክ ከበርናባስ ጋር ወጡ። በዚህ ጉዞአቸው በጠቅላላ ወደ 2000 ኪ.ሜ የሚደርስ መንገድ በእግር ተጉዟል። ይህም ጉዞ የተከናወነው በ46 ዓ.ም አካባቢ ነው። የተሸፈኑትም ሀገሮች ሲሊንውቂያ፣ ቆጵሮስ፣ ስልማና፣ ጳፉ፣ ጳርጌን፣ ገላትያ፣ ጵስድያ፣ ኢቆንዮን፣ ሊቃአንያ፣ ልስጥራ፣ ደርቤን፣ ጵንፍልያ፣ አታልያ እና አንጾኪያ ናቸው።

ሁለተኛው የሐዋርያው የቅዱስ ጳውሎስ ጉዞ

ሁለተኛው ጉዞ የተከናወነው በ50 ዓ.ም ገደማ ነው። በመጀመሪያው ጉዞ ማርቆስ አብሮ ተጉዞ ነበር። ነገር ግን ጵንፍልያ ከተማ ሲደርስ እናቱ ስለናፈቀችው መመለስ በመፈለጉ በርናባስ ወደ ኢየሩሳሌም ይዞት መጣ። ስለዚህም በሁለተኛው ጉዞው ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ሲላስን ይዞ ወደ ኪልቂያ ሶርያ ሲጓዝ በርናባስ ደግሞ ማርቆስን አስከትሎ ወደ ቆጵሮስ ሄደ። በዚህ ጉዞው ቅዱስ ጳውሎስ እስከ ግሪክ ደርሶአል። የተጓዘባቸውና ያስተማረባቸው ከተሞችም:-

---

96 9 ዓመት በጠርሴስ 5 ዓመት በአንጾኪያ

ደርብያ፣ ልስጥራ፣ ፍርግያ፣ ገላትያ፣ ሚስያ፣ ጢሮአዳ፣ ሳሞትራቄ፣ ናፑሊ፣ ፊልጵስዩስ፣ ተሰሎንቄ፣ በርያ፣ አቴና፣ ቆሮንቶስ፣ አንክራኦስ፣ ኤፌሶን፣ ቂሳርያ፣ ኢየሩሳሌም እና አንጾኪያ ናቸው። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ የመንፈስ ልጁ ጢሞቴዎስን ያገኘው በዚሁ ጉዞው በልስጥራ ከተማ ነው።

ሦስተኛው የቅዱስ ጳውሎስ ጉዞ

ይህ ጉዞ የተከናወነው በ54 ዓ.ም ሲሆን የተሸፈኑትም ሀገሮች የሚከተሉት ነበሩ።

ገላትያ፣ ፍርግያ፣ ኤፌሶን፣ መቄዶንያ፣ ፊልጵስዩስ፣ ቆሮንቶስ፣ ጢሮአዳ፣ አሶን፣ ሚሊጢኒን፣ አንጠቀከስዩ፣ ትሮጊሊዩም፣ መስጡ፣ ቆስ፣ ሩድ፣ ጳጥራ፣ ጢሮስ፣ ጵቶልማይስ፣ ቂሳርያ፣ ኢየሩሳሌም።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ከልዩ ልዩ ሀገሮች ክርስቲያኖች የሰበሰበውን ዕርዳታ ለኢየሩሳሌም ቤተ ክርስቲያን በመያዝ ሦስተኛውን ጉዞ አጠናቅቆ ኢየሩሳሌም ገባ። ነገር ግን ኢየሩሳሌም የገባበት ጊዜ የፋሲካ በዓል ስለነበር ከልዩ ልዩ ሀገሮች የተሰበሰቡ አይሁድ በከተማዋ ነበሩ። እነዚህ በዝርወት የሚኖሩ አይሁድ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስን በየሀገራቸው በትምህርቱ የተነካ ሲቃወሙት የነበሩ ናቸው።

እኒህ አይሁድ ቅዱስ ጳውሎስን በኢየሩሳሌም ሲያዩት ታላቅ ተቃውሞ አነሡበት። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስም ተቃውሞአቸውን ለመግታት እንደ አይሁድ ሕግ በቤተ መቅደስ የመንጻት ሥርዓት መፈጸም ጀመረ። ነገር ግን ከኤፌሶን የተከተለውን ጥሮፊሞስን ወደ መቅደስ ያስገባው ስለመሰላቸው ተቃውሞአቸው በረታ። የሐዋ.22፥29። ከተማውንም አወኩት፤ ይህ ነበር ቅዱስ ጳውሎስን በ58 ዓ.ም ለሮም እሥር የዳረገው።[97] ከብዙ መከራና ስቃይ በኋላ ታሥሮ ሮም ገባ። በዚያም በቁም እሥር ሆኖ ለሁለት ዓመታት

ያህል ወንጌልን ሰበከ። የሁለቱን ዓመት የቁም እሥር እንደጨረሰ ወደ ኔሮን ፍርድ ቤት ቀረበ። ይህም በ60ዎቹ ዓ.ም ነው። በፍርድ

97 መጽሔት አሚን፣ ገጽ 29።

ቤቱ በተደረገው ምርመራ የሮሜን ሕግ የሚቃወም ምንም ወንጀል ስላልተገኘበት በነፃ ተለቀቀ፤ ከዚህ በኋላ ነው ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ አራተኛውንና የሐዋርያት ሥራ መጽሐፍ ያልመዘገበውን ጉዞውን ያደረገው።

ይህ ጉዞው በመታሠሩ አዝነው ተከዘው የነበሩ ክርስቲያኖችን ለማጽናናት የጀመራቸውን ሥራዎች ፍጻሜ ለማየት የተደረገ ጉዞ ነው። በዚህም ጉዞው ኢየሩሳሌምን፣ ኤፌሶንን፣ ሎዶቅያን፣ መቄዶንያን፣ ቀርጤስን፣ ጢሮአዳን፣ ድልማጥያን፣ እልዋሪቆን፣ ኒቆጵልዮን፣ ብረንዲስን፣ ጐብኝቷል።[98] በዚህ የመጨረሻ የስብከት ጉዞው ለአራት ዓመታት ያህል ቆይቷል።

በመጨረሻ በ64 ዓ.ም ኔሮን በጥጋቡ የሮማ ከተማ ስትቃጠል ምን እንደምትመስል ማየት እፈልጋለሁ ብሎ አቃጠላት።[99] የሮም ሕዝብ በከተማው መቃጠል በማዘኑና በማመፁ ነገሩን ሁሉ በክርስቲያኖች ላይ አሳበበ። በዚህም የተነሣ ክርስቲያን የተባለ ሁሉ መሰደድ፣ መሠየፍ፣ መታረድ ዕጣ ፈንታው ሆነ። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስም በኒቆጵልዮን ከተማ ሲያስተምር በ65 ዓ.ም ተይዞ ወደ ወኅኒ ገባ። ለሁለት ዓመት ከስድስት ወር በጨለማ ቤት ታሥሮ ከቆየ በኋላ በ74 ዓመት ዕድሜው[100] በሮማ ከተማ በአስትያ መንገድ[101] አንገቱን ተሠይፎ በ67 ዓ.ም ሐምሌ አምስት ቀን በሰማዕትነት ዐረፈ።

የሐዋርያው የቅዱስ ጳውሎስ መልእክታት

1. ወደ ሮሜ ሰዎች

ሮሜ ጥንት ሮምየ ትባል ነበር። በ730 ዓ.ም ኑሚቶር የሚባል ንጉሥ በሮም ነገሠ። ወራሽ ልጅ ስላልነበረው የሀገሩ ሰዎች ‹የእኅትህ ልጅ ይወርስኻል› የሚል ንግርት ነበራቸው። በኋላም እኅቱ ሬያበልብያ መንታ ልጆችን መውለዷን ሲሰማ ንግርቱ ደረሰ ብሎ

---

98 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 320።

99 የኢትዮጵያ ታሪክ 2ኛ መጽሐፍ፣ ገጽ 163

100 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 322

101 በ2ኛው መ/ክ/ዘ የነበረው ጋይዮስ የተባለው ታሪክ ጸሐፊ ቅዱስ ጳውሎስ በአስትያ መንገድ መሠየፉን ጽፏል። ትንሣኤ ቁ.104/78፣ ገጽ 9።

ፈራ። ላያቸው እፈልጋለሁ ብሎ ልጆቹን ካስመጣ በኋላ በቅርጫት አድርጎ በወታደሮች እጅ አስጣላቸው። ልጆቹንም አንድ ገበሬ ሲያለቅሱ አግኝቷቸው ወደ ቤቱ በመውሰድ ጦረኛ አድርጎ አሳደጋቸው።

እነዚህ ሁለት ልጆች ካደጉ በኋላ አሞሌዎስ የተባለውን ንጉሠ ሮም አቸንፈው ከተማዋን በመያዝ ነገሡባት። በኋላ ግን ሮሙለስ የተባለው ወንድሙ ሮማኖስን ገድሎ ብቻውን በመንገሥ ከተማዋን ሮማ ብሎ በስሙ ጠራት።

ከጌታችን ልደት በፊት 61 ዓመት አስቀድሞ ፓምፔ የተባለው ሮማዊ የሶርያ ገዥ በደማስቆ በኩል አልፎ ከአይሁድ ጋር በመዋጋት ኢየሩሳሌምን ከያዘ በኋላ አይሁድን ማርኮ ወደ ሮሜ ስለወሰዳቸው[102] ከሮማ ነዋሪዎች መካከል ብዙ አይሁድ ይገኙ ነበር።

ቅዱስ ጳውሎስ በ52 ዓ.ም ከአቴና ወጥቶ ወደ ቆሮንቶስ በሄደ ጊዜ በቀላውዴዎስ ቄሣር አዋጅ ከሮሜ ተሰደው የመጡ አቂላንና ሚስቱ ጵርስቅላን አገኘ። ከእነርሱም ጋር አንድ ዓመት ከስድስት ወር ያህል ቆየ። አቂላና ጵርስቅላ በሮሜ ስለሚገኙ ክርስቲያኖች ለቅዱስ ጳውሎስ ነገሩት። እነዚህ የሮም ክርስቲያኖች በበዓለ ሃምሳ በቅዱስ ጴጥሮስ ስብከት ያመኑና (የሐዋ.2፥10።) በልዩ ልዩ ምክንያት ወደ ሮሜ በገቡ ክርስቲያኖች የተሰበኩ ናቸው። የሮሜ ቤተክርስቲያን ምእመናን ከሁለት ወገን የተገኙ ነበሩ። ከአይሁድ እና ከአረማውያን። ሁለቱም በክርስትና የአንዲት ቤተክርስቲያን ልጆች መሆናቸውን ረስተው በጥንቱ ልማዳቸው የተነሣ ክርክር ፈጠሩ። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለሮሜ ክርስቲያኖች መልእክቱን ሊጽፍ የተነሣው በዚህ ምክንያት ነበር።

ቅዱስ ጳውሎስ ከሮሜ ክርስቲያኖች መካከል የሚያውቃቸው ሰዎች ስላልነበሩ አቂላና ጵርስቅላ ከከተማዋ ክርስቲያኖች የአንዳንዶቹን ስም ሰጡት። እርሱም መልእክቱን አዘጋጅቶ የአንክራኦስ ቤተክርስቲያን ዐቃቢት በነበረችው በፌቤን እጅ በ54 ዓ.ም አካባቢ ላከላቸው። ሮሜ.16፥1።

102 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 168–71

2. ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች

የመጀመሪያዋ:- ቆሮንቶስ የአካያይ ሁለተኛ ከተማ ስትሆን የምትገኘውም በግሪክ ውስጥ ነው። ቅዱስ ጳውሎስ በሁለተኛ ጉዞው በ50 ዓ.ም አካባቢ ወደ ከተማዋ ገብቶ አስተምሮአል። በሦስተኛ ጉዞው በ54 ዓ.ም ደግሞ በኤፌሶን እያለ ልጁ ጢሞቴዎስን ቤተ ክርስቲያንዋን ጐብኝቶ ይመለስ ዘንድ ልኮላቸዋል።

ጢሞቴዎስ በቆሮንቶስ እያለ የቀለዮጳ ወገኖች የሆኑ የቆሮንቶስ ሰዎች ወደ ኤፌሶን መጥተው ነበርና ስለ ቤተክርስቲያንዋ ሁኔታ ለቅዱስ ጳውሎስ ነገሩት። በምእመናን መካከል መለያየት ተነሥቶ ነበር። የመለያየቱ ዋና ዋና ምክንያቶችም:-

1. ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ አስተምሮ ከሄደ በኋላ ከእስክንድርያ የመጣው አጵሎስ[103] የተማረ ሊቅ ስለነበር ብዙ ሰዎች ወደ ቤተ ክርስቲያን መምጣት ጀመሩ።

በሌላ በኩል ደግሞ በጌታችን ዘመን ወደ ኢየሩሳሌም ወጥተው ትምህርቱን የመስማት ተአምራቱን የማየት ዕድል የገጠማቸውና እንዲሁም ደግሞ ለበዓለ ሃምሳ በኢየሩሳሌም እያሉ በቅዱስ ጴጥሮስ ስብከት አምነው የተጠመቁም ነበሩ።

እነዚህ በልዩ ልዩ ምክንያት ያመኑ ክርስቲያኖች በሃሳብ አልጣጣም ሲሉ ‹እኔ የጳውሎስ ነኝ፣ እኔ የጴጥሮስ ነኝ፣ እኔ የአጵሎስ ነኝ› እያሉ መከፋፈል አመጡ። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ይህንን ችግር ከቀለዮጳ ቤተ ሰዎች ሲሰማ የመጀመሪያ መልእክቱን ጻፈላቸው።[104]

2. የቆሮንቶስ ሰዎች በዝሙት የታወቁ ነበሩ። በዚያ ዘመን ‹ቆሮንቶሳዊ› ማለት ዘማዊ የሚለውን ትርጉም ይዞ ነበር። አባታቸው በሕይወት እያለ የእንጀራ እናታቸውን እስከማግባት ደርሰው ነበር። ይህንን እኩይ ምግባር ትተው በንስሐ ይመለሱ ዘንድ ጽፎላቸዋል።[105]

---

103 አጵሎስ አስቀድሞ አይሁዳዊ የነበረ ሰው ነው። በኋላ ግን ተጠምቆ ክርስቲያን በመሆኑ በተለይ ለአይሁድ ብሉይን ከሐዲስ እያስማማ ያስተምር ነበርና ትምህርቱ ጠንክርና ጠለቅ ያለ ነበር።

104 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 127– 1ቆር.5፥1

105 ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 129

3. የቆሮንቶስ ሴቶች ወደ ፍርድ ሸንጎ ገብተው (ሳይከናነቡ) ያለባሕሉ ለባሎቻቸው እያገዙ መሟገቱን አዲስ ወግ አድርገውት ነበር። ይህ ጉዳይ ወደ ቤተ ክርስቲያን ሲመለሱም ተከትሏቸው መጣ። ባሎቻቸው በሌሉበት መርሐ ግብሩ ለቤተሰብ የተያዘ ይመስል እኔ ተተክቼ ካልሰበክሁ ማለት ጀመሩ። ቅዳሴ ካልገባን እያሉም አስቸገሩ። በዚህም የተነሣ ቤተክርስቲያኒቱ ነውረኛ ሴቶች የተሰበሰቡባት ናት እየተባለች በዓለማውያን ዘንድ ስለተነቀፈች ቅዱስ ጳውሎስ ፀጉራቸውን እንዲከናነቡ፣ በሥርዓት እንዲኖሩ፣ በሥርዓትም እንዲማሩ መከራቸው።[106]

4. የቆሮንቶስ ሰዎች የአምልኮ ጣዖት ባሕላቸውን ወደ ቤተክርስቲያን ሥርዓት እያስገቡ አስቸገሩ። ወደ ቅዱስ ቁርባን (ወደ ቅዳሴ) ሲመጡ ሁሉም ለየግሉ ወይንና ሕብስት ይዞ ይመጣና እስኪጠግቡ በልተው፣ እስኪሰክሩ ጠጥተው ይጨቃጨቁ፣ ይደባደቡም ጀመር። ይባስ ብለው ደግሞ ወይንና ሕብስት ማምጣት ያልቻሉ ደኾችን እንዳይቀርቡ ከለከሉ። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ሥርዓተ ቁርባንን ያስተማራቸው ይህን ክፉ ዐመላቸውን ለማረም ነው።

5. ሌላው የቆሮንቶስ ሰዎች ችግራቸው በመንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች መቀናናታቸው ነበር። ‹እኔም ከማን አንሳለሁ› እያሉ ሁሉም ነቢያት፣ ተርጓሚዎች፣ ሰባክያን፣ በልሳን ተናጋሪዎች ስለሆኑ አድማጭ ምእመን ጠፋ። ሁሉም ራሳቸውን ከፍ በማድረጋቸው ጭቅጭቅ ተጀመረ።

ለነዚህ ሁሉ ችግሮች ክርስቲያናዊ መልሶችን ጽፎ በጢሞቴዎስና በእስጢፋኖስ፣ በፈርዶናጥስና በአካያቆስ እጅ ላከላቸው። 1ቆሮ.15፥32–58፤ 16፥1–24። የተላከችው በ54 ዓ.ም አካባቢ ነው።

ሁለተኛዋ:- ልጁ ጢሞቴዎስ የመጀመሪያዋን መልእክት አድርሶ ከተመለሰ በኋላ ቅዱስ ጳውሎስ የላከው መልእክት በቆሮንቶስ ክርስቲያኖች ዘንድ ምን ያህል ተግባራዊ እንደሆነ ለማወቅ

---

106 ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 136

ቲቶን ላከው። እርሱ ወደ መቄዶንያ ለመሻገር አስቦ ስለነበር። በጢሮአዳ ለመገናኘት ተቀጣጠሩ። ይሁን እንጂ ቅዱስ ጳውሎስ ቲቶን በጢሮአዳ ሊያገኘው አልቻለም። ስለዚህም ወደ መቄዶንያ አለፈ። ቲቶንም በዚያ አገኘው።

ቲቶ ቅዱስ ጳውሎስ ለቆሮንቶስ ክርስቲያኖች የላከው መልእክት ብዙዎቹን በክፉ ሥራቸው እንዲፀፀቱ ንስሐም እንደገቡ ማድረጉን ነገረው ያባቱን ሚስት ያገባውንም ከማኅበረ ምእመናን አግልለውታል። የምፅዋቱንም ገንዘብ አዋጥተው እየጠበቁት ነው።

በዚህ ሁሉ መሐል ግን ከአይሁድ ወገን የሆኑ ሐሳውያን መምህራን ወደ ወጋቸውና ልማዳቸው ሕዝቡን ለመለወጥ በመሞከራቸው ብዙዎች እየተታለሉ ወደ ትምህርታቸው ተስበዋል። ሌሎች ደግሞ በሐዋርያው ተግሣፅ በመደናገጥ ሐዘናቸው ከልክ ያለፈ ሆኖአል።

ቅዱስ ጳውሎስ ሁለተኛዋን መልእክት የላከላቸው ንስሐ ገብተው በመመለሳቸው ለማመስገን የተደናገጡትን ደግሞ ለማረጋጋት ከሐሰት መምህራንም እንዲጠበቁ ለማድረግ ነው።[107] መልእክቱ በ55 ዓ.ም አካባቢ ተጽፋ በቲቶና በሉቃስ እጅ ተላከች።

3. ወደ ገላትያ ሰዎች

ገላትያ በታናሿ እስያ ትገኝ የነበረች አውራጃ ናት። ዛሬ ቱርክ በተባለው ሀገር ውስጥ ትገኛለች። በአውራጃው ውስጥ ጵስድያ፣ እንጾኪያ፣ ኢቆንዮን፣ ልስጥራንና ደርቤን የተባሉ ከተሞች ይገኛሉ። አውራጃዋ በመሥራቅ ከጳንጦንስና ከቀጳዶቅያ፣ በምዕራብ ከፍርግያ፣ በሰሜን ከቢታንያ፣ በደቡብ ከሊቃኦንያ ትዋሰናለች።[108] ጉዋል የተባሉ ሕዝቦች ይኖሩባት ስለነበር ገላትያ ተብላለች።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ የመጀመሪያውን ሐዋርያዊ ጉዞ ወደ አሕዛብ ሀገር ባደረገ ጊዜ በ46 ዓ.ም ገላትያን ጎብኝቷት ነበር። በ54 ዓ.ም በሦስተኛው ጉዞው በፍርግያ አልፎ ገላትያ በመግባት በሃይማኖታቸው እንዲጸኑ አስትምሮዋቸው ሄዶአል።

---

107 ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 148–158'

108 ዝኒ ከማሁ ገጽ 159።

ነገር ግን እርሱ የመጀመሪያ ጉዞውን ፈጽሞ ከተመለሰ በኋላ የአይሁድ መምህራን ወደ ገላትያ ገብተው ካልተገረዛችሁና የአይሁድን ወግ ካልጠበቃችሁ አትድኑም እያሉ አወኩዋቸው። ይህ አልበቃቸው ብሎ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስን:-

- እንደሌሎቹ ሐዋርያት ጌታን አላየም
- ከአሥራ ሁለቱ ሐዋርያት እኩል አይቆጠርም
- ከሐዋርያት እንጂ ከጌታ ስላልተማረ ክብሩ ያነሰ ነው
- እርሱ ተገርዞ እናንተን ጽድቅ እንዳታገኙ አትገረዙ እያለ ያታልላችኋል።
- ሐዋርያት ከአይሁድ ተፋቅረው ሕገ ኦሪትን ጠብቀው ሥርዓተ አይሁድን አክብረው በኢየሩሳሌም እየኖሩ እርሱ ግን እናንተን አላዋቂ አድርጎ የሐሰት ትምህርት ያስትምራችኋል።

እያሉ ከሀደትና ጥርጥር ስለነዙባቸው ለነዚህ ሐሳውያን መምህራ‍ን መልስ፣ ለእምነታቸውም ማጽኛ ይሆናቸው ዘንድ በሶርያ አንጾኪያ ‍ያለ ጽፎ በ48 ዓ.ም በቲቶ እጅ ላከላቸው። ይህች መልእክቱ ከሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት ሁሉ የመጀመሪያዋ መሆንዋ ይነገራል። የገላትያ መልእክት ‹የነፃነት መልእክት› በመባል ትጠራለች። ምክንያቱም ክርስቲያኖች በጌታችን ሞትና ትንሣኤ ያገኘነውን ጸጋና ክብር፤ ከኃጢአት ባርነት እንዴት ነፃ እንደወጣንም የምትናገር በመሆንዋ ነው።

4. ወደ ኤፌሶን ሰዎች

በታናሿ እስያ በምዕራብ በኩል በከይስተር ወንዝ አጠገብ የተሠራች የልድያ የወደብ ከተማ ነበረች። ከተማዋ በንግድ ማዕከልነትዋና በአርጤምስ (ቤተ ጣዖቷ) የታወቀች ናት። የፋርስ ግዛት ሆና ስትኖር ታላቁ እስክንድር፤ ንጉሥ ፋርስ ዳርዮስን ድል አድርጎ ከተማዋን የግሪክ ግዛት አደረጋት።

ከጌታ ልደት በፊት 190 ዓመት አስቀድሞ ሮማውያን አንጥርኩስ የተባለውን ገ'ገር ድል አድርገው ለጲርጋሞን ንጉሥ ግዛቱን ደረቡለት። ከእርሱ ሞት በኋላ ግን የሮማ ግዛት ሆነች። አይሁድ በስደትና በንግድ ሄደው ምኩራብ ሠርተው ይኖሩባት ነበር።

በ46 ዓ.ም ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያ ጉዞው ከአቂላና ጵርስቅላ ጋር ከቆሮንቶስ ወደ ኢየሩሳሌም ሲሄድ ጥቂት ወራት በኤፌሶን ቆይቶ ነበር። በሁለተኛው ጉዞው በ50 ዓ.ም በኤፌሶን ከተማ ሁለት ዓመት ከሦስት ወር አስተምሯል። በኋላም የአርጤምስን ምሥል ከሚሠራው ከአንጥረኛው ከድሜጥሮስ ጋር በተነሣው ጭቅጭቅ ምክንያት ከተማዋን ትቶ በመውጣት ወደ መቄዶንያ ሲጓዝ ጢሞቴዎስን ሊቀጳጳስ አድርጎ ሾመላቸው።

በ58 ዓ.ም በኢየሩሳሌም ተይዞ ወደ ሮሜ በመሄድ በቁም እሥር በነበረ ጊዜ የኤፌሶን ሰዎች በእምነት በምግባር መጽናታቸውን በመስማቱ ይህችን መልእክት ላከላቸው። መልእክቲቱን ያደረሰለት ቲኪቆስ የተባለው ደቀ መዝሙሩ ነው።

5. ወደ ፊልጵስዩስ ሰዎች

ፊልጵስዩስ የመቄዶንያ ከተማ ናት። የተቆረቆረችው በሰሜን በኩል ከባሕር ጠረፍ 10 ምዕራፍ ርቀት ላይ ነው። በጥንት ዘመን አሌኒደስ ትባል ነበር። በኋላ ግን የመቄዶንያው ንጉሥ ፊልጶስ 2ኛ ግዛቷን አስፋቶ በስሙ ሰየማት።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያው ጉዞው አስተምሮባታል። በ50 ዓ.ም ቲቶን ወደ ቆሮንቶስ በላከውም ጊዜ እስኪመለስለት ድረስ በከተማ ቆይቶ ነበር።

በ51 ዓ.ም ወደ ኢየሩሳሌም የተጓዘው በፊልጵስዩስ አልፎ በጢሮአዳ በኩል ስለነበር እግረ መንገዱን አስተምሮባታል።

በሮም በመጀመሪያ እሥራቱ በ58 ዓ.ም የፊልጵስዩስ ክርስቲያኖች በአፍሮዲጡ እጅ ስጦታን ላኩለት። ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በመከራው የማይዘነጉት፣ የማይበረግጉ ልጆችን ስላገኘ ተደስቶባቸዋል። ስለዚህም መልእክቲቱ በደስታ የተሞላች ናት። ደግሞ ደጋግሞ ‹ደስ ይበላችሁ› ይላቸዋል።

እርሱ መታሠሩን የሰሙ ቢጽ ሐሳውያን እኛም መምህራን ብለው በፊልጵስዩስ ክርስቲያኖች ላይ ችግር ፈጥረውባቸው ነበር። ለእነዚህ ትምህርት መልስ ሰጥቷል። በተጨማሪ ደግሞ በከተማዋ የነበሩት አይሁድ እኛ የአብርሃም ዘር ነን እያሉ በአሕዛብ ላይ ስለተመኩባቸው ‹እኔ እኮ የብንያም ዘር ነኝ› እያለ መልስ አሳጣቸው። በፊልጵ 2፥24

ላይ በቶሎ እንደሚመጣ ስለጻፈላቸው የመፈታቱን ነገር ሰምቶ ነበረ። መልእክቲቱን የጻፈው በመፈታቱ ዋዜማ በ60 ዓ.ም አካባቢ ሲሆን ያደረሰለት አፍሮዲጡ የተባለው ደቀ መዝሙር ነው።

6. ወደ ቈላስይስ ሰዎች

ቈላስይስ በታናሿ እስያ ውስጥ በፍርግያ በስተደቡብ በሊኮስ ወንዝ አጠገብ የተቆረቆረች የፍርግያ ዋና ከተማ ናት። ከምዕራቡ ዓለም ወደ ምሥራቅ በሚወስደው መንገድ ዳር ስለምትገኝ ዋና የንግድ ማዕከል ስትሆን በተለይ በበግ ፀጉር ምርቷ የታወቀች ነበረች።

ወደዚህች ከተማ ገብቶ ወንጌልን በቅድሚያ የሰበከው ኤጳፍራስ የተባለው የቅዱስ ጳውሎስ ደቀ መዝሙር ነው። ቆላ.1፥7። ቈላስይስ የፊልሞናና የአከርጳስ ሀገር በመሆንዋ እነርሱም ወንጌልን አስተምረውባታል። በፊልሞና ርስት ላይም ቤተክርስቲያን ተሠርታ ነበር። ፊል.2

በመጀመሪያ እሥራቱ በሮሜ እያለ እነ ኤጳፍራስ ሊጠይቁት በመጡ ጊዜ ቢጽሐሳውያን የፍልስፍና መርዛቸውን እየረጩ መሆናቸውን ነገሩት። በኋላ የመጣው የፊልሞና አገልጋይ አናሲሞስም የቆላስይስን ሰዎች የኑሮ ሁኔታ ነግሮት ነበር። በዚህም የተነሣ:-

1. ለግሪክና ለኤፌሶን ፈላስፎች መልስ የሚሆን የእግዚ አብሔርን ማንነት፣ የጌታችንን አዳኝነት በመግለጥ፣
2. ስለማኅበራዊ ኑሮአቸውም የባልና የሚስትን፣ የመንፈሳዊ ሰው ጠባያትን እየዘረዘረ ጻፈላቸው።

መልእክቲቱ በ58 ዓ.ም አካባቢ ተጽፋ በቲኪቆስና አናሲሞስ እጅ ተላከች።

7. ወደ ተሰሎንቄ ሰዎች

ቀድሞ የመቄዶንያ ዋና ወደብ ነበረች። ዛሬ ግን በግሪክ ሥር ናት። ስሟ ቀድሞ ቴርማ ይባል ነበር። ትርጉሙም ፍል ውኃ ማለት ነው። ይህም ስም በአጠገብዋ ከነበረው የፍል ውኃ የተወሰደ ነበር። በኋላ ግን ከሳንደር የተባለ ገዥ የታላቁን እስክንድር እኅት ሰሎኒቃን ስላገባ ከተማዋን በሚስቱ ሰየማት፤

ከአውሮፓ ወደ እስያ በሚያልፈው ዋና መስመር ላይ ስለምትገኝ ከተማዋ ዋና የንግድ ማዕከል ነበረች። በ50 ዓ.ም ቅዱስ ጳውሎስ ሲላስንና ጢሞቴዎስን አስከትሎ በመምጣት ለ3 ሳምንት ያህል አስተምሮባት ነበር። ነገር ግን በምኩራብ ሲያስተምር አሪታችንን ሊያሳልፍብን ነው በሚል ፍርሃት ተነሣሥተው አይሁድ ስለተቃወሙት ከተማዋን ለቆ ወደ ቤርያ አመራ። የቤርያ አይሁድ ግን የቅዱስ ጳውሎስን ትምህርት በትክክል ይማሩ ነበርና የተሰሎንቄ አይሁድ ዜናቸውን በሰሙ ጊዜ እጅግ ስለተበሳጩ ወደ ቤርያ ሄደው በዚያም ቅዱስ ጳውሎስን ተቃወሙት። በዚህም የተነሣ ምእመናኑ ወደ አቴና ላኩት። በአቴና በኩል አልፎ ቆሮንቶስ ሲገባ ከሲላስና ጢሞቴዎስ ጋር ተገናኘ።

የመጀመሪያይቱ መልእክት:- ሲላስና ጢሞቴዎስ በቆሮንቶስ ቅዱስ ጳውሎስን ሲያገኙት ስለ ተሰሎንቄ ሰዎች መንፈሳዊ ችግር አወሩለት።

- እርስ በርሳቸው የተፋቀሩ እየመሰላቸው ሚስት ያለው ለሌላው ሰጠው።
- ያለን ይበቃናል እያሉ ሥራ መሥራት አቆሙ
- አይሁድ ደግሞ መከራ ስላበዙባቸውና የገዛ ወጋቸውን ስለሚኙባቸው ጽድቅ በዚህ የሚገኝ ከሆነማ እያሉ በክርስትና ሕይወታቸው ተስፋ የቆረጡ ነበሩ።

ቅዱስ ጳውሎስ ይህንን የተሰሎንቄ ሰዎች ችግር በሰማ ጊዜ አስቀድመው በያዙት እምነት ይጸኑ ዘንድ ትክክለኛውንም ትምህርተ ክርስትና ያውቁ ዘንድ ይህችን መልእክት በ50 ዓ.ም አካባቢ ጽፎ በስልዋኖስ (በዕብራይስጥ ሲላስ ይባላል) እና በጢሞቴዎስ እጅ ላከላቸው።

ሁለተኛይቱ መልእክት:- ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ተሰሎንቄ ክርስቲያኖች የላካቸው ጢሞቴዎስና ሲላስ መልእክቲቱን አድርሰው ሲመለሱ ስለ ዳግም ምፅዓት በመጀመሪያዋ መልእክቱ የጻፈላቸውን ተመልክተው ‹የማንሞተው እኛ› የሚል ቃል ስለነበረው ‹ዳግም ምፅዓት በቅዱስ ጳውሎስ ዘመን ይደረጋል› በማለት ሕዝቡን ያሸበሩ መናፍቃን በመነሣታቸው የተሰሎንቄ ክርስቲያኖች በጥርጥርና

በፍርሃት መዋጣቸውን ነገሩት። በዚህም የተነሣ እጅግ በማዘኑ በ51 ዓ.ም ጽፎ በፊተኞቹ መልእክተኞች እጅ ይህችን ሁለተኛ መልእክት ላከላቸው።

8. ወደ ጢሞቴዎስ

የመጀመሪያይቱ መልእክት:- ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ጢሞቴዎስን የኤፌሶን ሊቀጳጳስ አድርጎ ሾሞት ነበር። ነገር ግን የሥርዓተ ኖላዊን (ሥርዓተ ክህነት) ነገር የሚያስተምርበት ጊዜ አላገኘም። አሁን ግን የሁለት ዓመቱን የቁም እሥር ጨርሶ ከሮም በመውጣቱ በ60 ዓ.ም አካባቢ በሎዶቅያ ጥቂት የዕረፍት ጊዜ በማግኘቱ ለልጁ ለጢሞቴዎስ ስለ ሊቀጵጵስናው ሥራ ጻፈለት። ይህች የመጀመሪያዋ መልእክቱ ቅዱስ ጳውሎስ ስለ ሥርዓተ ኖሎት ከጻፋቸው መካከል የመጀመሪያይቱ ናት። መልእክቲቱ ሁለት ክፍል ሲኖራት የመጀመሪያው ስለ ሥርዓተ ኖሎት ሲሆን ሁለተኛው ደግሞ በኤፌሶን ከተማ እና በአካባቢዋ ተስፋፍቶ ለነበረው የግኖስቲኮች ፍልስፍና የሰጠውን ክርስቲያናዊ ምላሽ የያዘ ነው። መልእክቲቱ በ60 ዓ.ም አካባቢ ተጽፋ በቲቶ እጅ ለጢሞቴዎስ ተላከች።

ሁለተኛይቱ መልእክት:- በሁለተኛው እሥራቱ በሮም ወኅኒ ቤት እያለ የጻፋት የመሰናበቻ መልእክቱ ናት። አሁን በዕድሜ ገፍቷል፤ የ74 ዓመት ሽማግሌ ነው። ከአንድ ዓመት በላይ በጨለማ እሥር ቤት በመኖሩ ዓይኖቹ ደክመዋል። ጊዜ ሞቱም እንደደረሰ ታውቆታል። 2ጢሞ.4፥6–8። ቅዱስ ጳውሎስ በዚህ ሁኔታ ላይ እያለ፤ ጢሞቴዎስ በኤፌሶን እየተዘዋዋረ ሲያስተምር ግማሹ አምኖ እየካደ፤ የቀረው በፍልስፍና እየተራቀቀ ሌላው በአምልኮ ጣዖት እየተወሰደ ቢያስቸግረው እየተዘዋወረ መስበኩን አቁሞ በረሃ ገብቶ መጸለይን መረጠ።[109]

ቅዱስ ጳውሎስ ይህንን እንደሰማ በደረሰበት ፈተና ያጽናናው ዘንድ እንዲሁም የመጨረሻ ምክሩን ያበረክትለት ዘንድ፤ በኑሮውም ሁሉ ያገኘውን መንፈሳዊ ጥበብ ያወርሰው ዘንድ ይህችን መልእክት በ66 ዓ.ም ጽፎ በአንክርሎስ እጅ ላከለት።

---

109 የቅዱስ ጳውሎስ መልእክታት ትርጓሜ፤ ወደ ጢሞቴዎስ ሁለተኛይቱ፤ መቅድሙን ተመልከት

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ይህችን መልእክት ከጻፈ በኋላ የቆየው አንድ ዓመት ከሦስት ወር ብቻ ነው። ከዚያ በኋላ በሰማዕትነት ዐርፏል።

9. ወደ ቲቶ

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ቲቶን የቀርጤስ ሊቀ ጳጳስ አድርጎ ሾሞት ነበር። ቀርጤስ በሜዲትራንያን ባሕር የምትገኝ ደሴት ናት። በውስጧም ብዙ አይሁድ ይኖሩባት ነበር። ከእነዚህም መካከል ለበዓለ ሃምሳ ወጥተው በቅዱስ ጴጥሮስ ስብከት አምነው የተጠመቁም ነበሩ። የሐዋ.2፥11። እነዚህ ክርስቲያኖች ወደ ደሴቷ ሲመለሱ ማኅበረ ክርስቲያን መሥርተው ነበር።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያ እሥራቱ ወደ ሮሜ በመርከብ ሲወሰድ በደሴቷ ቢያርፍም (የሐዋ.27፥12) በዘበኛ ይጠበቅ ስለነበር ሊያስተምራቸው አልቻለም። ከሁለት ዓመቱ የቁም እሥር ሲለቀቅ ግን ወደ ደሴቷ ገብቶ አስተምሯቸዋል።

ከቀርጤስ ወደ ኤፌሶን ጢርአዳና መቄዶንያ ቆይቶም ወደ ድልማጥያና እልዋሪቆ በመግባት ካስተማረ በኋላ በመጨረሻ መቄዶንያ አጠገብ ወዳለው ወደ ኒቆጵልዩን ገብቶ ጥቂት ዕረፍትን ባደረገ ጊዜ ለቀርጤሱ ሊቀ ጳጳስ ለቲቶ ሥርዓተ ኖሎትን በተመለከተ ይህችን መልእክት ጻፈለት።

መልእክቲቱ የተጻፈችው በ63 ዓ.ም አካባቢ ሲሆን ለቲቶ ያደረሳትም አርጣ የተባለው ደቀ መዝሙሩ ነው።

10. ወደ ፊልሞና

የፊልሞና ሀገሩ ቆላስይስ ነው። ወደ ኤፌሶን ለሥራ በሄደ ጊዜ ከቅዱስ ጳውሎስ ጋር በመገናኘቱ ከእነቤተሰቡ አምኖ ተጠምቋል። ከኤፌሶን ወደ ቆላስይስ ዳግም ተመልሶ መኖር በጀመረ ጊዜ አናሲሞስ የተባለ አገልጋዩ የሚጠብቃቸው የፊልሞና ከብቶች ስለጠፉበት አገሩን ጥሎ ወደ ሮሜ ኰበለለ።

አናሲሞስ ሮሜ ሲገባ ቅዱስ ጳውሎስ በመጀመሪያ እሥራቱ ላይ ነበር። አናሲሞስም የቅዱስ ጳውሎስን ትምህርት ሰምቶ አምኖ ተጠመቀ። የደረሰበትንም ለቅዱስ ጳውሎስ አጫወተው። እርሱም

ይህችን የማስታረቂያ መልእክት ለፊልሞናና ለሚስቱ ለአፍብያ እንዲሁም ለልጁ ለአክርጳስ ጽፎ በራሱ በአናሲሞስ እጅ ላከላቸው። የተጻፈችው ከመጀመሪያ እሥራቱ ሊወጣ አካባቢ በ60 ዓ.ም ነው።

11. ወደ ዕብራውያን

በዚህች መልእክት ላይ እንደ ሌሎች ሁሉ የጸሐፊው ስም ባለመገለጡ ከጥንት ዘመን ጀምሮ ሊቃውንቱ የተለያየ ሃሳብ ይዘዋል። የእስክንድርያው ሊቀጳጳስ ቀሌምንጦስ የቅዱስ ሉቃስ ነው ይላል። ነገር ግን የቅዱስ ሉቃስ ሥዕላዊ አገላለጥ በመልእክቲቱ ላይ እንደ ወንጌሉና እንደ የሐዋርያት ሥራ መጽሐፉ ስለማይታይ ተቀባይነት አላገኘም። የቁስጥንጥንያው ሊቀ ጳጳስ ዮሐንስ አፈወርቅ ግን የሐዋርያው የቅዱስ ጳውሎስ መሆኑን አስረድቷል።[110]

ከጥንት ዘመን ጀምሮ አያሌ የቤተ ክርስቲያን አበው በየመጻሕፍቶቻቸው የዕብራውያንን መልእክት ሲጠቅሱ የቅዱስ ጳውሎስ መሆኑን ገልጠዋል። ለዚህም ዋነኛ ማስረጃ አድርገው ያቀረቡት በመልእክቱ መጨረሻ የደቀ መዝሙሩ የጢሞቴዎስ ስም መጠቀሱን ነው። ዕብ.13፥23።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ይህችን መልእክት የላከበት ዋናው ምክንያት በኢየሩሳሌም የነበሩ ከይሁዲነት የተመለሱ ክርስቲያኖች በኢየሩሳሌም በነበሩ አይሁድ ይደርስባቸው በነበረው መከራ ተመርረው ወደ አይሁድ ሥርዓትና ወግ ዘወር ማለት በመጀመራቸው ነው።

የኢየሩሳሌም አይሁድ የሮማውያን ጭቆና ስላንገፈገፋቸው ዓመፅ ጀመሩ። በዚህ ዓመፃቸው ክርስቲያኖች ስላልተሳተፉላቸው ዘወትር ይወቅሷቸው ነበር። አንዳንድ ክርስቲያኖችም የሀገር ነገር ሆኖባቸው ከአይሁድ ጋር ለመተባበር ተነሡ። አይሁድ ግን በእኛ ወግና ሥርዓት ካልተመራችሁ አንድ ለመሆን አንችልም አሏቸው። በዚህ የተነሣ ክርስትናቸውን ወደ ጐን ጥለው አይሁድን በሁሉም ነገር መምሰል ጀመሩ። መልእክቲቱ ይህን ችግር ለመፍታት የተጻፈች ናት።

---

110 ዜና ሐዋርያት፣ ገጽ 250

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለዕብራውያን በላከው መልእክቱ ስሙን ያልጻፈበት ምክንያት አለው።

1ኛ. አስቀድሞ የእነርሱ ተማሪና ለወጋቸውም ቀናተኛ ስለነበረ ስሙን ቢያዩ ኖሮ በበቀል ስሜት ስለማይቀበሉት፣

2ኛ. ዘመኑ አይሁድ በሮማውያን ላይ ለማመፅ የተዘጋጁበት ጊዜ በመሆኑ በሮም መንግሥት ሥር ታሥሮ እያለ በስሙ ደብዳቤ ቢጽፍ ኖሮ ሮማውያን ምክንያት አግኝተው እሥራቱን ወደ ፖለቲካ እንዳያዞሩበት፣

3ኛ. ቀድሞውኑ ያሳሠሩት እነርሱ ናቸውና ገና ስሙን ሲያዩ አሪት አለፈች ሊለን ነው ብለው ከማንበብ እንዳይከለከሉ ነው።

ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ብሉይን ከሐዲስ አስማምቶ የሚያውቅ ነበር። የብሉይ ኪዳኑን ምሳሌ (ሙሴ፣ መልከጼዴቅ፣ አብርሃም፣ ከነዓን፣ ደብተራ አሪት፣ መሥዋዕተ አሪት፣ እሥራኤል ዘሥጋ) እያነሣ በሐዲስ ኪዳን ያላቸውን ትርጓሜ አሳይቷቸዋል። የጌታችን የኢየሱስ ክርስቶስ ወደዚህ ምድር መምጣት ሱባዔ የተቆጠረለት ትንቢት የተነገረለት እንጂ እንደ እንግዳ ደራሽ እንደ ውኃ ፈሳሽ አለመሆኑን አስረድቷቸዋል።

በመጀመሪያዋ እሥራቱ በሮሜ እያለ በ60 ዓ.ም አካባቢ ጽፎ በጢሞቴዎስ እጅ ልኮላቸዋል።

ማጠቃለያ – ስለ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ

ዕውቀትን ከትህትና ደርቦ የያዘ ነበረ:- ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በኢየሩሳሌም በሚገኘው በታላቁ የአይሁድ ትምህርት ቤት በሊቁ በገማልያል እግር ሥር ብሉይ ኪዳንን የተማረ ነበር። በኋላም ትምህርተ ክርስትናን ከሐዋርያት አግኝቷል። ይህን ሁሉ ዕውቀት ይዞ ሁል ጊዜ ኑሮው የትህትና ነበር። እኔ ጭንጋፍ ነኝ እስከማለትም ደርሶ ነበር። (1ቆሮ.15÷8)

ትጉህና ታታሪ ነበረ:- ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ለ42 ዓመታት ያህል በሐዋርያነት አገልግሎአል። እስከ እስጳኝ ድረስ ሄዶም አስተምሯል። በባሕር እና በእግር፣ ተመላልሷል። በ12ቱም ሐዋርያት ሀገረ ስብከት እየገባ ወንድሞቹን አግዞአቸዋል።

ትዕግሥተኛ ነበረ:- ቅዱስ ጳውሎስ ለቆሮንቶስ ሰዎች በላከው ቀዳማዊ መልእክቱ እንደገለጠው (11፥25-33) ብዙ ፈተናዎችን አልፏል። ሁለት ጊዜ ታሥሯል ተደብድቧል፤ በረሃብ ተገርፏል ይህ ሁሉ ቢሆንም በኑሮው ደስተኛ ነበር። በሮሜ ታሥሮ እያለ ለፊልጵስዩስ ሰዎች መልእክት ሲጽፍ በደስታ የተሞላ ነበረ። በመጀመሪያ ጉዞው ያልተቀበሉትን ከተሞች በሁለተኛው አልያም በሦስተኛ ጉዞው ጎበኛቸው እንጂ እምቢ አሉኝ ብሎ ተስፋ አልቆረጠም።

ጥበበኛ ነበረ:- ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስን የቤተ ክርስቲያን አበው ‹መዶሻ› ይሉታል። መዶሻ ማዕድናቱን ቀጥቅጦ አንድ ያደርጋቸዋል፤ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስም በትምህርቱ ሕዝብንና አሕዛብን አንድ ያደረገ ሐዋርያ ነው። በ50 ዓ.ም አካባቢ ወደ ኢየሩሳሌም ሲወጣ ቲቶንና በርናባስን አስከትሎ ነበር። ቲቶን ከአሕዛብ ወገን በርናባስን ደግሞ ከአይሁድ።

ቅዱስ ጳውሎስ ሰውን እንዴት መቅረብ እንደሚቻል የሚያውቅ ሰው ነበረ:- ከተራ ሰዎች እስከ ነገሥታት ቤተሰቦች በፍቅር እየሳበ ክርስቲያን አድርጓቸዋል። በመልእክቱ መጨረሻ የቤተክርስቲያንን ልጆች በስማቸው እየጠራ ሰላምታ ማቅረብ የዘወትር ልማዱ ነበረ። ይህም ሁሉም በልቡ እንደታተመ ያውቁ ዘንድ ነው።

ጸሐፊ ነበር:- ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ በቃል ያለ ይረሳል በጽሑፍ ያለ ይወረሳል ነውና ያስተማራቸውን ክርስቲያኖች እንዲሁ አይተዋቸውም። ለሃይማኖታቸው ማጽኛ ለመንፈሳዊ ሕይወታቸው መመሪያ የሚሆኑ መልእክታትን ጽፎላቸዋል። አብዛኛዎቹ መልእክታት በእሥር ቤት ውስጥ ነው። ለመጻዝ የሚያስችለው

አመቺ ጊዜ ሲያገኝ በአካል፣ በቃል ያስተምራቸዋል። ሲታሠር መንቀሳቀስ ሲከለከል ደግሞ ጣቶቹ ብዕር ይጨብጣሉ። መልእክቶቹ በየሀገረ ስብከቱ ይላካሉ።

ሥራ ወዳድ ነበር:- ቅዱስ ጳውሎስ ሌት ተቀን ለስብከተ ወንጌል ቢባክንም ለምእመናን እንዳይከብድባቸው ድንኳን እየሰፋ የዕለት ጉርሱን የዓመት ልብሱን ያገኝ ነበር። የሐዋ.18፥3፤4። ለዚህም ነው ‹ሊሠራ የማይወድ ቢኖር አይብላ› እያለ ያስተምር የነበረው። 2ተሰ.3፥10።

የምሥራቅ ቤተክርስቲያን ሊቃውንት ከመጀመሪያው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ ሲተላለፍ የኖረውን ትውፊት በማሰባሰብ ስለ ሐዋርያው ቅዱስ ጳውሎስ ተክለ ሰውነት እንዲህ ይላሉ።

ጭንቅላቱ ትልቅ ሲሆን ራሰ በራ ነበር። የሁለቱም ቅንድቦቹ ጠጉር የተጋጠመ፣ ዓይኖቹ ሰማያዊ ቀለም ያላቸው ሲሆኑ ዘወትር ብሩሃን ነበሩ። አፍንጫው ትልቅና ቀጥ ብሎ የወረደ ጽሕሙና ሪዙም ረጃጅም ናቸው። አንገቱ አጠር ያለ ሆኖ ትከሻው ከብና ጉብባ እግሮቹ ደግሞ ከጉልበቱ ላይ የተቃረቡ ናቸው። ቁመቱ አጠር ያለ ደንዳና ሰው (ከድንክ የረዘመ) እንደነበር ይነገርለታል።